

Opinnäytetyö (YAMK)

Tradenomi (YAMK), liiketoiminnan kehittäminen

2022

Virpi Lintula

Tulevaisuuden osa-aikatyö päivittäistavarakaupassa

Opinnäytetyö (YAMK) | Tiivistelmä

Turun ammattikorkeakoulu

Tradenomi (YAMK), liiketoiminnan kehittäminen

2022 | 60 sivua

Virpi Lintula

Tulevaisuuden osa-aikatyö päivittäistavarakaupassa

Henkilöstön saatavuuden haasteet sekä automaation ja teknologian nopea kehittyminen muuttavat päivittäistavarakauppaa tulevaisuudessa. Opinnäytetyön tavoitteena oli tutkia osa-aikatyön tulevaisuutta päivittäistavarakaupassa.

Osa-aikatyön toimintaympäristön muutoksia tarkasteltiin ennakoinnin näkökulmasta ja valittuja muuttujia kuvattiin eri skenaarioissa. Valitut muuttujat olivat aukiolo 365/24/7, työvoiman tarve, verkkokauppa, ostokäyttäytyminen, työvoiman saatavuus ja osaamisvaatimukset. Näitä muuttujia tarkasteltiin nykyisessä, unelma- ja kauhuskenaarioissa.

Teknologian kehittymisen myötä roboteista tulee työkavereita, ja ne vievät osan ihmisen tekemästä työstä tulevaisuudessa. Jäljelle jäävät työtehtävät edellyttävät uudenlaista osaamista ja jatkuvaa osaamisen kehittämistä. Erilaiset hybridimallit työsuhteissa yleistyvät. Tulevaisuuden haasteina on saada asiakkaat edelleen asioimaan kivijalkaliikkeissä, onnistua teknologian hyödyntämisessä ja samalla rakentaa joustavia työsuhde- ja työaikamalleja, jotta on mahdollista rekrytoida osaavaa ja kehittymiskykyistä henkilöstöä.

Asiasanat:

osaaminen, osa-aikatyö, päivittäistavarakauppa, verkkokauppa

Master's Thesis | Abstract

Turku University of Applied Sciences

Master of Business Administration, Business Development

2022 | 60 pages

Virpi Lintula

Future part-time job in the grocery store

The challenges of staff availability and the rapid development of automation and technology will change the grocery stores in the future. The aim of this thesis was to study the future of part-time work in the grocery store.

Changes in the operating environment of part-time work were examined from the perspective of anticipation and the selected variables were described in different scenarios. The variables selected were opening hours 365/24/7, labor demand, online store, purchasing behavior, labor availability and skills requirements. These variables were studied in current, dream, and horror scenarios.

With the development of technology, robots will become co-workers and take up some of the work that humans do in the future. The remaining jobs require a new kind of competence and continuous competence development. Different hybrid models in employment are becoming more common. The challenges for the future are to keep customers doing shopping in grocery stores, to succeed in utilizing technology and at the same time to build flexible employment and working time models so that it is possible to recruit skilled and development capable personnel.

Keywords:

competence, part-time work, grocery trade, future, online store

Sisältö

1 Johdanto	7
1.1 Työn taustaa	7
1.2 Työn tavoitteet	8
1.3 Työssä käytettävät tutkimusmenetelmät	9
2 Päivittäistavarakauppa ja osa-aikatyö	12
2.1 Päivittäistavarakaupan historia	12
2.2 Osa-aikaisuuden määrittely	14
2.3 Osa-aikatyön nykytila	16
2.4 Vapaaehtoinen ja vastentahtoinen osa-aikatyö	18
2.5 Oikeudellinen sääntely	22
2.6 Työajan määritelmiä	24
3 Tulevaisuuden osa-aikatyön toimintaympäristö ja skenaariot	26
3.1 Trendit ja megatrendit	26
3.2 Heikot signaalit	29
3.3 Skenaariot	31
3.3.1 Aukiolo 365/24/7 ja työvoiman tarve	32
3.3.2 Verkkokauppa	36
3.3.3 Ostokäyttäytyminen	40
3.3.4 Työvoiman saatavuus ja osaaminen	42
3.3.5 Tekoäly kriittisesti tarkasteltuna	47
4 Työn luotettavuuden arviointi	49
5 Johtopäätökset	51
Lähteet	54

Kuvat

Kuva 1. Osa-aikaisen työvoiman osuus koko työvoimasta vuonna 2020 (Eurostat 2022a).	18
Kuva 2. Osaamisen ennakointifoorumi – Ammattiala-korttipakka (Opetushallitus 2020).	43

Kuviot

Kuvio 1. Osa-aikatyön tulevaisuuden toimintaympäristö.	9
Kuvio 2. Osa- tai kokoaikatyötä tekevät palkansaajat (Tilastokeskus 2022d).	15
Kuvio 3. Palkansaajat työsuhteen tyyppin mukaan (Tilastokeskus 2022c).	15
Kuvio 4. Työlliset vähittäiskaupassa (Tilastokeskus 2022e, 2022f).	16
Kuvio 5. Osa-aikaisten työntekijöiden työaikatoiveet (%). (Eurofound 2009, 38.)	17
Kuvio 6. Osa-aikatyön oikeudellinen sääntely. (Suomen säädöskokoelma 2000, 190–192; Työsopimuslaki 2001/55; Työaikalaki 2019/872; Kaupan liitto 2020.)	23

Taulukot

Taulukko 1. Tulevaisuustaulukko (mukaillen Laakso 2016, 7).	10
Taulukko 2. Mahdollisia osa-aikatyön etuja ja haittoja. (Hamandia-Güldenbergl 2004.)	19
Taulukko 3. Nuorten osa-aikatyötä tekevien osuus koko työvoimasta Pohjoismaissa vuosina 2012–2020 (mukaillen Eurostat 2022b).	20
Taulukko 4. Megatrendejä. (Mukaillen Rubin 2015b).	27
Taulukko 5. Tulevaisuustaulukko. Aukiolo.	35
Taulukko 6. Tulevaisuustaulukko. Työvoiman tarve.	36
Taulukko 7. Tulevaisuustaulukko. Verkkokauppa.	40
Taulukko 8. Tulevaisuustaulukko. Ostokäyttäytyminen.	42

Taulukko 9. Tulevaisuustaulukko. Työvoiman saatavuus ja osaamisvaatimukset.

46

1 Johdanto

1.1 Työn taustaa

Kaikki voi muuttua hetkessä, kuten maaliskuussa 2020 alkanut maailmanlaajuisen pandemia osoitti. Päivittäistavarakauppa onnistui nopealla aikataululla rakentamaan verkkokauppoja, joilla mahdollistettiin asiointi myös silloin, kun asiakkaiden kaupassa käynti estyi jostain syystä. Samalla laajennettiin aukioloaikoja, jotta asiakkaiden oli mahdollista käydä kaupassa itselleen sopivaan vuorokauden aikaan. Termit karanteeni ja eristys tulivat osaksi yleistä keskustelua, ja pitkät sairauslomamat kuormittivat työyhteisöjä.

Osa-aikatyö on kaupalle tärkeää. Sillä tasataan kiirehuippuja ja varmistetaan tavaroitus ja asiakaspalvelu vuoden aikana eri sesongeissa, muun muassa jouluna. Asiakasvirrat eivät ole tasaisia viikon tai vuorokauden kaikkina tunteina. Jotta mahdollistetaan pitkät aukioloajat ja asiakaspalvelu, tarvitaan kokoaikatyöntekijöiden lisäksi osa-aikatyöntekijöitä erilaisilla työ sopimustunneilla.

Osa-aikatyö voi olla vapaaehtoista tai vastentahtoista. Opiskelijoille osa-aikatyö tarjoaa mahdollisuuden työskentelyyn opintojen ohella. Oma elämäntilanne saattaa olla sellainen, että osa-aikatyö sopii paremmin kuin kokoaikatyö. Voi olla, että osa-aikatyötä tehdään siksi, ettei kokoaikatyötä ole tarjolla. Osa-aikatyötä tekevät eri syistä monen ikäiset ja -taustaiset henkilöt, joista osa on tyytyväisiä työsuhteen osa-aikaisuuteen ja osa ei.

Nuorisobarometrin mukaan nuoret kokevat, että lähivuosina elämä muuttuu epävarmemmaksi, palkkatyö vähenee ja hyväpalkkaisten korkean koulutuksen tehtävien ja matalapalkkaisten palvelutehtävien välinen jako korostuu. Samaan aikaan milleniaalit toivovat työn vastaavan omia arvoja ja olevan merkityksellistä. Heille työ ei ole vain keino ansaita rahaa tai moraalinen velvollisuus. (Valtion nuorisoneuvosto 2020, 5; 15). Jaben (2017, 46) mukaan nuoren urapolku voi edetä mihin suuntaan tahansa, sillä nuori kokee oman tiensä kulkemisen olevan tärkeintä ja haluaa itse määritellä, milloin on töissä, ja milloin ei.

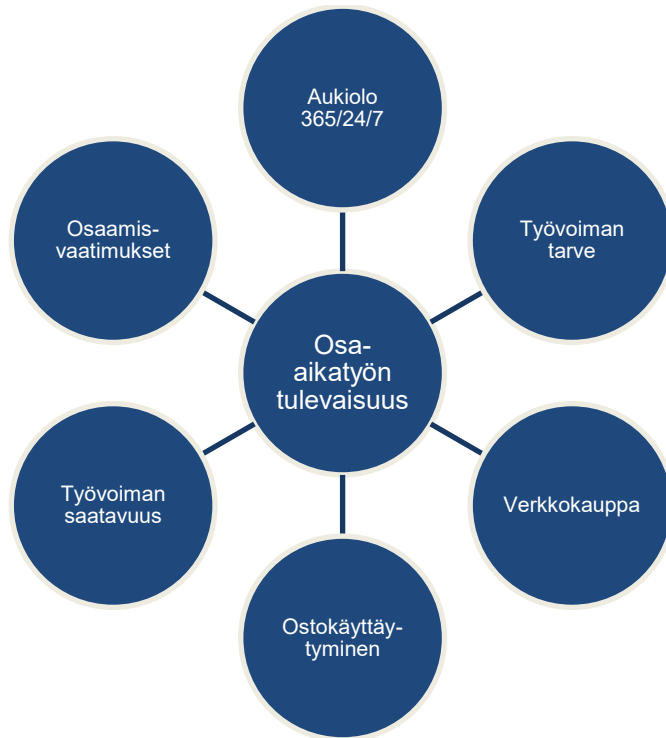
Osa-aikatyölle on tarvetta tulevaisuudessa. 365/24/7-aukioloajat todennäköisesti laajenevat kaiken kokoisiin päivittäistavarakaupan toimipisteisiin ja palveluihin, jolloin erilaisten työsuhteiden, vahvuuksien ja osaamisten vaatimus kasvaa. Henkilöstön saatavuudessa on jo nyt haasteita, miltä näyttää osa-aikatyön tulevaisuus?

1.2 Työn tavoitteet

Teknologia muuttaa toimintaympäristöä, asiakkaiden ostokäyttäytyminen muuttuu ja lisäksi päivittäistavarakauppa kansainvälistyy. Toimintatavat muuttuvat ja kehittyvät, mitä se tarkoittaa osa-aikatyölle?

Työn tavoitteena on tutkia päivittäistavarakaupan osa-aikatyön tulevaisuutta. Opinnäytetyön tietoperustassa osa-aikatyötä historiaa ja nykyhetkeä tarkastellaan kirjallisen ja sähköisen lähdeaineiston, tutkimusten, artikkelien, lainsäädännön ja työehtosopimusten kautta.

Näkökulmana työssä ovat tulevaisuuden toimintaympäristön muutokset (kuvio 1) eri skenaarioissa: nykyisenlainen eli Business As Usual, unelmaskenaario ja kauhuskenaario.

Kuvio 1. Osa-aikatyön tulevaisuuden toimintaympäristö.

Tämän opinnäytetyön tutkimuskysymyksenä on: Millainen on päivittäistavarakaupan osa-aikatyön tulevaisuus?

1.3 Työssä käytettävät tutkimusmenetelmät

Opinnäytetyössä tulevaisuuden päivittäistavarakauppaa ja siellä tehtävää osa-aikatyötä on lähestytty ennakoivista näkökulmista. Kehittämismenetelmänä on skenaariot. Skenaarioajatteluun perustuu näkemys, että tulevaisuus ei ole vain yksi ennalta määritetty toteutuva todellisuus, vaan usean erilaisen vaihtoehdoisen tulevaisuuden mahdollisuus. Skenaarioajattelu lisää joustavuutta strategioiden valintaan ja mahdollistaa varautumisen erilaisiin tulevaisuuksiin. (Rubin 2015c.)

Rubinin (2015c) mukaan skenaariomenetelmät ja -työskentely ovat tapa laatia yhteenveto tulevaisuuksien tutkimuksen tuotoksista. Työkaluna tässä työssä on käytetty tulevaisuustaulukkoa (taulukko 1). Tulevaisuuden toimintaympäristön muuttajat on kuvattu tulevaisuustaulukkaan nykyisenlaisena (Business As

Usual), unelma- ja kauhuskenaarioina. Taulukon 1 avulla kuvataan, millaiselta päivittäistavarakaupan osa-aikatyö näyttää erilaisissa tulevaisuuksissa.

Taulukko 1. Tulevaisuustaulukko (mukaillen Laakso 2016, 7).

Muuttujat	Business As Usual	Unelmaskenaario	Kauhuskenaario
Aukiolo 365/24/7			
Työvoiman tarve			
Verkkokauppa			
Ostokäyttäytyminen			
Työvoiman saatavuus			
Osaamisvaatimukset			

Muuttujat ovat valikoituneet kirjoittajan oman pohdinnan perusteella, kun tarkastelun kohteena on ollut tilanne tammikuussa 2022 ja arvio siitä, millaisilla seikoilla saattaa olla vaikutusta tulevaisuuden päivittäistavarakauppaan ja siellä tehtävään osa-aikatyöhön. Tammikuussa 2022 koronapandemia oli jatkunut lähes kaksi vuotta, eikä Ukrainan sodasta vielä ollut tietoa.

Toimintaympäristön muutosten tarkastelu tarkoittaa ilmiöiden ja muutosten tarkastelua ja ymmärtämistä tulevaisuuden seurausten näkökulmasta. Se on trendien, megatrendien ja heikkojen signaalien jäljittämistä, tunnistamista ja analysointia. (Rubin 2015a.) Trendi on kehityssuunta, joka kertoo mihin suuntaan asiat muuttuvat. Megatrendit ovat useista ilmiöistä koostuvia kehityssuuntia, jotka kuvaavat yhteiskunnallista muutosta. Heikko signaali on ensioire tulevaisuuden muutoksesta, joka voi olla merkittäväkin. Se on joko merkki jostain uudesta tai vanhan asian uudesta puolesta ja usein niin yllättävä, että sitä voi olla vaikeaa huomata tai se jää huomaamatta. (Dufta 2018.) Trendien, megatrendien ja heikkojen signaalien avulla on luotu tulevaisuuden päivittäistavarakaupan eri skenaarioiden kuvauksia.

Työn tuloksena kuvataan skenaariot muuttujien osalta painottuen unelma- ja kauhuskenaarioiden esittelyyn. Business As Usual -tulevaisuuden katsotaan olevan nykyisenlainen tilanne, jossa lainsäädäntöön tai työehtosopimukseen ei ole tullut

oleellisia muutoksia ja päivittäistavara-kaupoissa käytetään osa-aikatyöntekijöitä erilaisissa työsopimussuhteissa kuten tällä hetkellä. Digitalisaation ja muun kehityksen katsotaan olevan osa arkea, mutta vaikutukset osa-aikatyöhön ja yleisesti arjen työhön ovat maltillisia.

2 Päivittäistavarakauppa ja osa-aikatyö

2.1 Päivittäistavarakaupan historia

Kaupan ala oli jo 1900-luvun alussa naisvaltainen matalapalkka-ala. Työaikarajoitteita ei ollut ja kaupat oli mahdollista pitää aina auki, sillä pääsääntöisesti naimattomat henkilöt asuivat kauppiasperheissä tai kaupparakennuksissa. Jopa puolet Suomen kauppatyöntekijöistä teki jatkuvasti kymmenen tunnin työpäivää ilman vapaapäiviä. Pienet kauppiaat pitivät varsinkin naispuolisia työntekijöitä lähes palkatta tai ruokapalkalla. (Hentilä 2007.)

Marjaliisa Hentilä (2007) kuvaa Helsingin Kauppatyöntekijät ry:n historiaa ja nostaa esille, miten vuonna 1907 perustettiin Helsingin Kauppatyöntekijöiden ammattiosasto, joka alkoi heti toimia työolojen parantamiseksi, ennen kaikkea työajan lyhentämiseksi ja sunnuntaityön vähentämiseksi kauppoissa. Yhteistyössä helsinkiläisten pienkauppiaiden, Helsingin liikeapulaisyhdistyksen ja Helsingin työväenyhdistyksen varasto- ja liikeapulaisosaston kanssa perustettiin ”*myymäläin sulkemista rajoittava*” valiokunta, jonka työn tuloksena kaupungin keskustaliikkeiden sunnuntaiaukioloa saatiin lyhennettyä. Ammattiliikkeellä oli rooli myös vuonna 1919 laaditussa ensimmäisessä liikeaikalaissa. Vuosipalkasta siirryttiin kuukausipalkkaan ja 1920-luvulle tultaessa työ ja asunto alettiin vähitellen erottaa toisistaan ja luontaispalkka jäi historiaan.

Toisen maailmansodan jälkeen, kun elintarvikkeiden sääntely päättyi vuonna 1954, alkoi kaupan nopea kasvuvaihe kaupungeissa, kaupaloissa ja maaseudulla. Avattiin uusia kauppoja, myynti lisääntyi ja sen myötä työpaikkojen määrä kasvoi. Sitä mukaa, kun kauppaan saatiin enemmän tavaraa, siirryttiin itsepalvelukauppoihin. Vuonna 1954 Suomessa oli 55 valintamyymälää, Ruotsissa samaan aikaan valintamyymälöitä oli jo noin 2000. Länsituonnin vapauttamisen, vuonna 1957, myötä saatiin kaupan hyllyille paremmin tavaraa. Itsepalvelukauppojen perustamisesta huolimatta vähittäiskaupan henkilökunnan määrä kasvoi

1950-luvulla kolmen prosentin vuosivauhtia. 1950-luvulla työpaikat olivat pääsääntöisesti kokoaikaisia, osa-aikatyötä teki vain noin 3 % työvoimasta. (Hentilä 2005.)

1950-luvulla aukioloaikakeskustelu koski lauantapäivien aukiolon lyhentämistä iltapäiväviidestä kahdella tunnilla. Työajan lyhentämiseen liittynyt kampanja alkoi Keski-Euroopasta. Kampanjassa vedottiin naisten oikeuksiin, sillä etenkin sota-aikana naimisissa olevat naiset olivat tärkeä osa työvoimaa ja siksi käytettiin tunteisiin vetoavia lapsiaiheisia julisteita, joissa oli teksti: ”*Äidin tulee olla luonani lauantai-iltapäivisin*”. (Hentilä 2005.)

Kaupan aukioloaikoja on muutettu lainsäädännöllä useasti ja myös niin, että lakia on muutettu sunnuntaiaukiolojen osalta osittain ilman uuden lain säätämistä

- Laki vähittäiskaupan liikeajasta (435/1969) määritteli kaupan aukioloajoiksi arkisin klo 8–20 ja lauantaisin ja kirkollisten juhlapyhien aattona klo 8–12 tai 8–15 välisen ajan aatosta riippuen. Jos peräkkäin osui useampi pyhäpäivä, sai kauppa olla auki yhtenä niistä päivistä klo 8–12 välisenä aikana.
- Laki vähittäiskaupan ja eräiden työliikkeiden liikeajasta (276/1997)
- Laki vähittäiskaupan sekä parturi- ja kampaamoliikkeen aukioloajoista (945/2009), jolloin alle 400m² päivittäistavarakaupan myymälät saivat juhlapäiviä lukuun ottamatta vapaat aukioloajat. Muiden myymälöiden aukioloja laajennettiin arkipäivien klo 7–21 ja sunnuntain klo 7–18 väliseen aikaan. Juhlapäivien aukiolot olivat joko klo 12–18 tai joulunajan klo 12–21.
- Laki vähittäiskaupan sekä parturi- ja kampaamoliikkeen aukioloajoista annetun lain kumoamisesta 1.1.2016 (1618/2015)
- Vuoden 2016 alusta alkaen kaupat ovat voineet olla auki aina.

Osa-aikatyö on yleistynyt vähittäiskaupassa viimeisen parin vuosikymmenen aikana, etenkin 1990-luvun loppupuolella, jolloin Suomi liittyi Euroopan Unioniin ja avautuneet markkinat johtivat kiristyneeseen kilpailuun. Siihen vastattiin työvoiman käytön optimoinnilla ja työvoimakustannuksia vähentämällä. Teknologian kehittyessä myös työvoiman tarvetta oli helpompi seurata, mikä osaltaan vaikutti

osa-aikatyön lisääntyneeseen käyttöön. Samaan aikaan lama lisäsi osa-aikatyön tarjontaa. (Sutela ym. 2019, 52–53.)

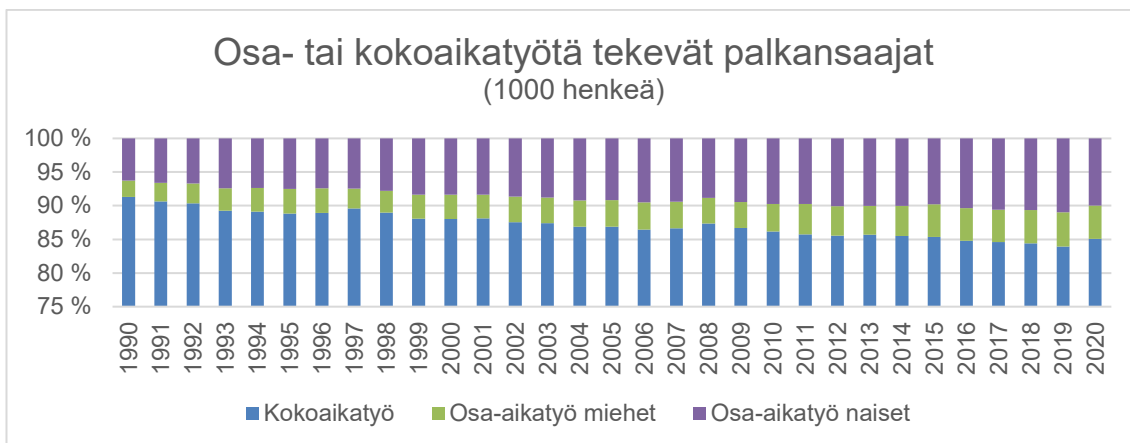
Palvelujen kysyntä kasvoi saatavuuden parantuessa ja aukioloaikojen pidentyessä. Osa-aikatyön lisääntymiseen ovat vaikuttaneet myös mahdollisuudet osittaiseen hoitovapaaseen ja osa-aikaeläkkeeseen. Osa-aikainen työnteko on mahdollista myös osa-aikaisen sairausloman aikana ja osatyökyvyttömyyseläkkeellä. (Sutela & Lehto 2014, 34.)

Vuosien mittaan laajentuneet aukioloajat vuoden jokaiselle päivälle kellonajasta riippumatta ovat lisänneet tarvetta henkilöstön joustavalle käytölle koko aukioloajan ja määrällisesti eniten silloin, kun asiakasmäärät tai kuormien purkaminen ja muut kaupan työt sitä edellyttävät. Osa-aikatyöntekijät ovatkin ratkaisu kiirehupujen tasaamiseen ja asiakaspalvelun laadun varmistamiseen.

2.2 Osa-aikaisuuden määrittely

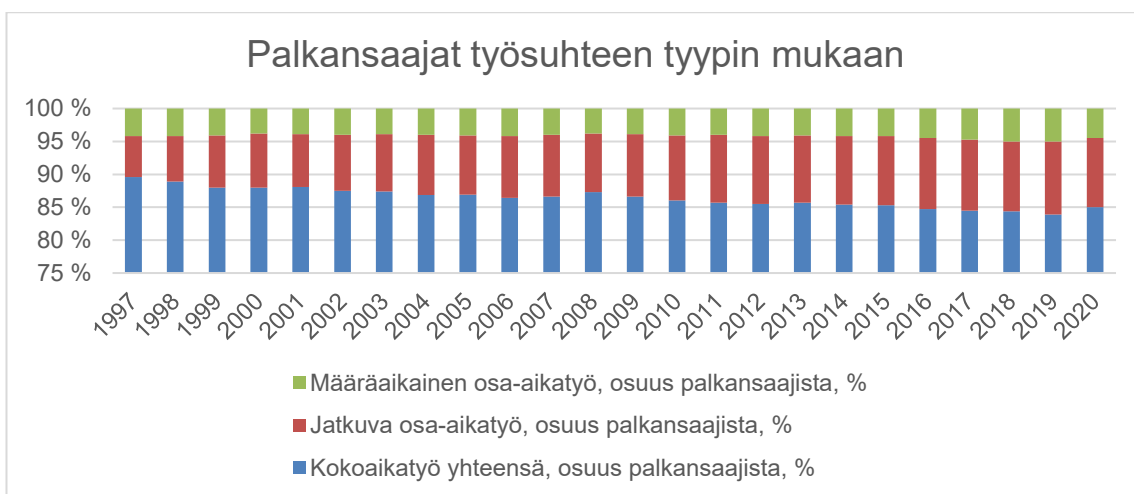
Osa-aikaisuus on eri lähteissä määritelty hieman eri tavoin, mutta yhteistä määrittelyissä on se, että työaika on sopimuksella sovittu vähemmäksi kuin kokoaikaisella työntekijällä tai työntekijä kokee, että hän tekee päätyöpaikassaan osa-aikatyötä tuntirajoista riippumatta.

Kuviossa 2 esitetään Tilastokeskuksen (2022d) tutkimuksen perusteella, että Suomessa oli vuonna 2020 noin 327000 oman ilmoituksensa mukaan päätyöpaikassaan osa-aikatyötä tekevää palkansaajaa, joista kaksi kolmasosaa oli naisia. Lisäksi työllisistä alityöllisiä oli 7,3%. Alityöllisellä tarkoitetaan työllistä henkilöä, joka haluaisi tehdä enemmän töitä kuin on tarjolla. (Tilastokeskus 2022a, Tilastokeskus 2022b.)

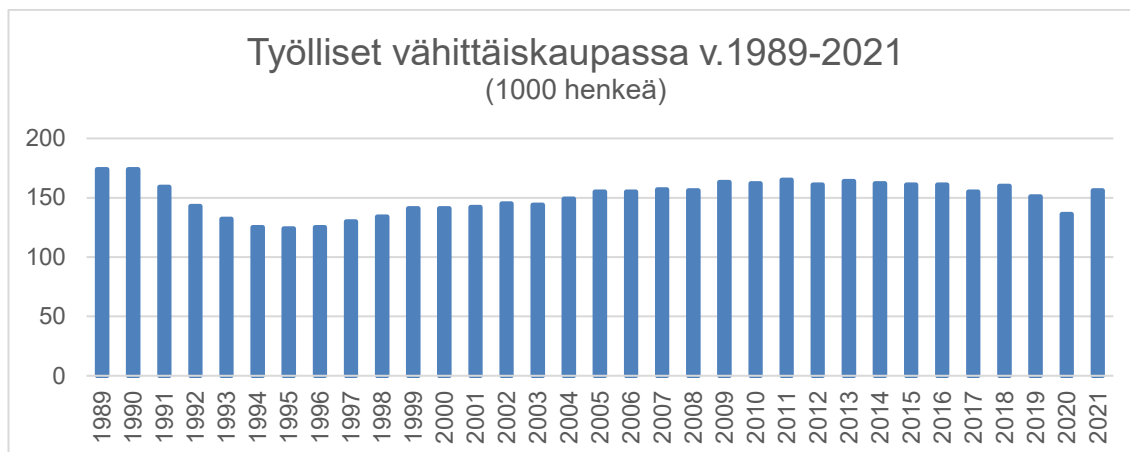
Kuvio 2. Osa- tai kokoaikatyötä tekevät palkansaajat (Tilastokeskus 2022d).

Vuonna 2020 kaikista työsuhteista 15% oli osa-aikaisia ja niistä 10,5% oli jatkuvia työsuhteita (kuvio 3). Määräaikaisia osa-aikaisuuksia ovat tyypillisesti esimerkiksi joulun ja kesäloma-ajan sijaisuudet.

Kuvio 3. Palkansaajat työsuhteen tyypin mukaan (Tilastokeskus 2022c).

Vähittäiskaupassa työskenteli vuonna 2020 noin 136000 työntekijää (kuvio 4). Kaupan liiton (2019) mukaan näistä työntekijöistä lähes 60% on osa-aikaisia. Osa-aikatyötä tarvitaan, jotta voidaan huomioida asiakasvirtojen vaihtelut ja varmistaa asiakaspalvelu kovenevassa kansainvälisessä kilpailussa.

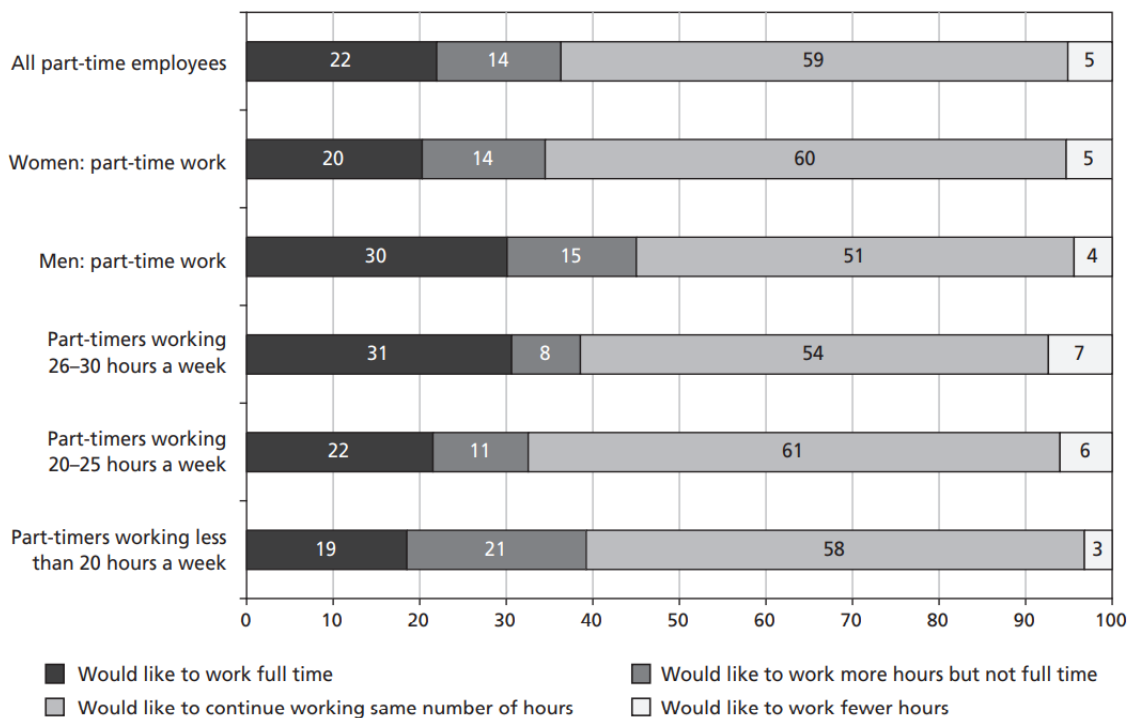

Kuvio 4. Työlliset vähittäiskaupassa (Tilastokeskus 2022e, 2022f).

2.3 Osa-aikatyön nykytila

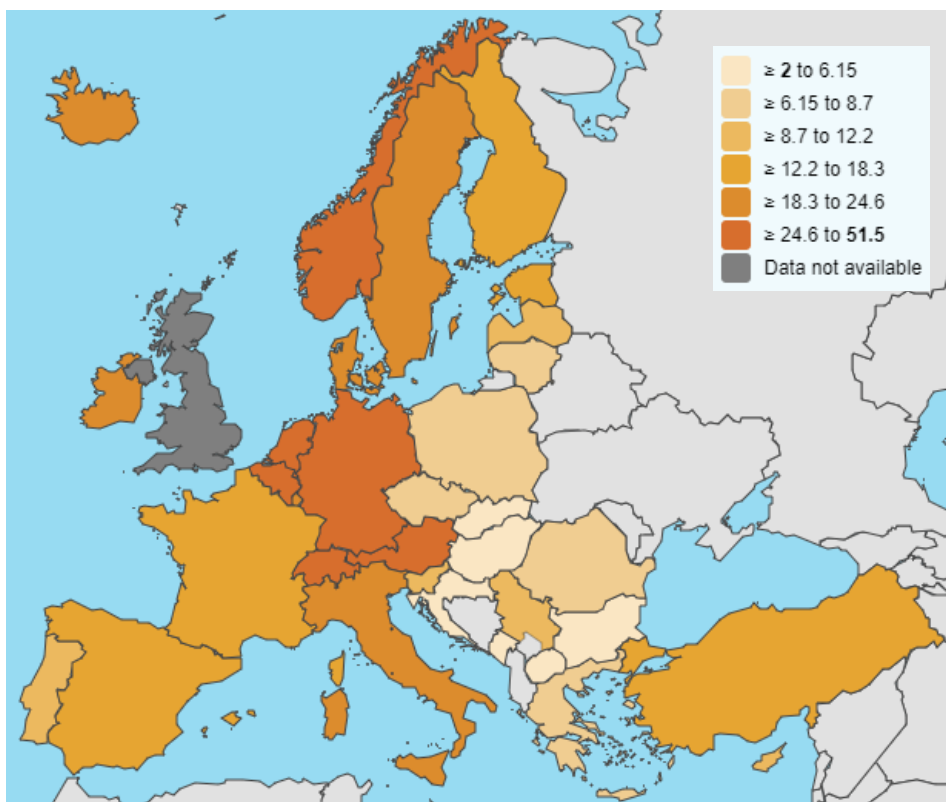
Suomessa tehdään muihin maihin verrattuna lyhyttä työviikkoa. Tilastokeskuksen mukaan osa-aikaisuus on ollut kasvavana trendinä jo vuodesta 1997 alkaen. Lyhyen työviikon yleistymisen syitä ovat esimerkiksi osa-aikaeläkejärjestelmä, mahdollisuus osittaisen hoitovapaan pitämiseen, työskentely opintojen ohessa sekä lakimuutokset koskien kauppojen aukioloaikoja. Pitkällä aikavälillä osa-aikatyön kasvu on ollut suurinta kaupassa ja majoitus- ja ravintolatoimialoilla. (Larja 2012; Työ- ja elinkeinoministeriö 2013, 12–13.) Hallituksen esityksen (158/2018) mukaan osa-aikatyön tekeminen on lisääntynyt Suomessa merkittävästi viimeisen 20 vuoden aikana.

Euroopassa osa-aikatyötä tehdään yleisesti. Esimerkiksi vuonna 2007 Ruotsissa 40 % naispalkansaajista työskenteli osa-aikatyössä, Suomessa vastaava osuus oli 19,3 % (Lehto & Sutela 2008, 32). Euroopan työoloja kuvaavassa raportissa Working conditions in the European Union (Eurofound 2009, 4) todetaan työajan pituuden liittyvän sukupuoleen, maahan ja ammattiin. Euroopan unionissa naiset tekevät lyhyempää työpäivää kuin miehet, joskin erot ovat suuria ja etenkin maissa, joissa naisten osa-aikatyö on erittäin yleistä. Samaan aikaan moni osa-aikatyötä tekevä haluaisi kokopäivätyötä tai osa-aikatyössä enemmän työtunteja (Eurofound 2009, 37–38). Kuviossa 5 kuvataan osa-aikaisten työntekijöiden toiveita työajan suhteen vuonna 2005 tehdyssä tutkimuksessa.

Kuvio 5. Osa-aikaisten työntekijöiden työaikatoiveet (%). (Eurofound 2009, 38.)

Euroopan elin- ja työolojen kehittämissäätiö Eurofoundin (2021) tutkimuksen Living and working in Europe mukaan Euroopan unionin alueella osa-aikatyötä tekeviä on eniten Alankomaissa ja vähiten Romaniassa. Moni osa-aikatyötä tekevä haluaisi kuitenkin tehdä kokoaikatyötä paremman palkan, parempien työolojen ja tulevaisuuden urakehityksen vuoksi. Vuonna 2018 25 % osa-aikatyötä tekevistä haluaisi kokoaikaisen työn, näistä 33 % oli miehiä ja 22 % naisia. Osalle osa-aikatyön tekeminen on vapaaehtoista esimerkiksi lastenhoidon, muiden perheiden tai opiskelijan vuoksi. Kuvassa 1 on havainnollistettu osa-aikaisen työvoiman osuus Euroopan alueella vuonna 2020.

Kuva 1. Osa-aikaisen työvoiman osuus koko työvoimasta vuonna 2020 (Eurostat 2022a).

2.4 Vapaaehtoinen ja vastentahtoinen osa-aikatyö

Jos työntekijä ei halua kokoaikatyötä tai hänellä on esimerkiksi elämäntilanteensa vuoksi syy olla tekemättä kokoaikatyötä, hänen katsotaan tekevän osa-aikatyötä vapaaehtoisesti. Syitä voivat olla muun muassa opiskelu, lasten tai omaisten hoito, terveydelliset syyt, osa-aikaeläke tai eläke. Vastentahtoista osa-aikatyötä tehdään tilanteissa, missä kokoaikatyötä ei ole löytynyt tai sitä ei ole ollut tarjolla. (Kauhanen 2016, 24.)

Akima Hamandia-Güldenberga (2004) pohti mahdollisia osa-aikatyön etuja ja haittoja työnantajan kuin työntekijän näkökulmasta katsottuna (taulukko 2) Euroopan unionin alueella. Vaikka tiedot ovat lähes kahdenkymmenen vuoden takaa, on moni asia edelleen ajankohtainen. Työnantajan näkökulmasta osa-aikatyönteki-

jöiden käyttäminen asiakaskysynnän vaihteluihin mahdollistaa paremman asiakaspalvelun. Työntekijän näkökulmasta työllistyminen työmarkkinoille voi tarkoittaa edelleen sitä, että päästäkseen haluamaansa yritykseen töihin, pitää ”saada jalka oveen väliin” eli ottaa ensin vastaan osa-aikatyö, vaikka tavoitteena olisikin työllistyä kokoaikaisesti. Moni tekee osa-aikatyötä omasta halustaan työn ja perhe-elämän tasapainon mahdollistamiseksi.

Taulukko 2. Mahdollisia osa-aikatyön etuja ja haittoja. (Hamandia-Güldenbergl 2004.)

	Työnantajat	Työntekijät
Etuja	<ul style="list-style-type: none"> • parempi mahdollisuus vastata asiakaskysynnän vaihteluihin • joustavampi työvuorosuunnittelu • osa-aikatyöntekijöitä palkkaaville yrityksille myönnetty veroetukohdeltu 	<ul style="list-style-type: none"> • nuorten työllistyminen työmarkkinoille • parempi työn ja perhe-elämän tasapaino • naisten työllistyminen • mahdollisuus uusien työpaikkojen luomiselle
Haittoja	<ul style="list-style-type: none"> • korkeammat verot ja sosiaalimaksut • korkeammat työnjohtokustannukset työntekijöiden koordinoinnista 	<ul style="list-style-type: none"> • alhaisemmat tulot • huonommat sosiaalietuudet • rajoitetut urakehitys- ja koulutusmahdollisuudet • osa-aikatyön teettäminen koko-aikatyön kuormalla • syrjintä • epäsäännöllisemmät työajat

Hallituksen esityksessä (158/2018) todetaan, että vaikka onkin työntekijäryhmiä, joita on suojattava ylipitkiltä työvuoroilta ja työviikoilta, niin on paljon osa-aikatyöntekijöitä, jotka kaipaavat lisätunteja siten, että henkilökohtaisen elämän suunnittelu ja työn ja perhe-elämän yhteensovittaminen onnistuu. Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen (2020, 15) mukaan suurimmalle osalle osa-aikatyötä tekeväälle työsuhteen osa-aikaisuus sopii elämäntilanteeseen. 15–24-vuotiaista lähes kaksi kolmasosaa teki osa-aikatyötä opiskelujen vuoksi. Vajaa kolmannes osa-aikatyötä tekevistä naisista olisi halunnut koko-aikatyötä, mutta sitä ei ole ollut tarjolla. Miehillä yleisin syy tehdä osa-aikatyötä oli opiskelu. Muita syitä osa-aikatyön tekoon, pääosin naisilla, olivat lasten tai omaisen hoito ja terveydelliset syyt.

Eurostatin (2022b) tilaston perusteella Pohjoismaissa nuorten, 15–29-vuotiaiden, osa-aikaisten työntekijöiden osuus koko työvoimasta on huomattavasti suurempi kuin Euroopassa keskimäärin (taulukko 3). Suurimmalle osalle osa-aikatyötä tekeväälle työsuhteen osa-aikaisuus sopii elämäntilanteeseen ja lähes kaksi kolmasosaa teki osa-aikatyötä opiskelujen vuoksi. (Tilastokeskus 2020, 15.)

Taulukko 3. Nuorten osa-aikatyötä tekevien osuus koko työvoimasta Pohjoismaissa vuosina 2012–2020 (mukaillen Eurostat 2022b).

Maa	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
EU	20,7	21,6	21,8	22,2	22,1	22,2	22,2	22,4	22,2
Tanska	49,9	50,3	51,1	50,9	50,2	48,9	47,4	47,2	46,2
Suomi	26,7	27	28,7	29	30	30,8	29,6	30	28,5
Ruotsi	36,7	36,6	37,1	36,3	35,5	34,1	33,5	33,9	33,4
Islanti	38,1	39	39	41,4	39,5	38,5	38,5	36,5	40,1
Norja	44,3	43,8	42,5	43,8	44,2	44,2	43,1	42,7	42,2

Osa-aikatyö perustuu yleensä työntekijän ja työnantajan väliseen sopimukseen. Laki antaa tietyissä tilanteissa työntekijälle oikeuden osa-aikatyöhön, vaikka työntekijällä olisi kokoaikaisen työsopimus. Tuo oikeus voi olla tilapäinen ja usein se edellyttää työnantajan hyväksyntää. Näitä tilanteita ovat

- osittainen hoitovapaa
- osa-aikainen sairauspoissaolo
- työskentely äitiys- ja vanhempainrahakauden aikana
- osa-aikaeläke
- osatyökyvyttömyyseläke
- opintovapaa
- sosiaaliset ja terveydelliset syyt (Moilanen 2013, 77–83).

Osa-aikatyötä selvittäneen työryhmän muistion (Työ- ja elinkeinoministeriö 2013, 43–44) johtopäätöksissä todetaan, että osa-aikatyöhön suhtaudutaan usein kielteisesti. Osa-aikatyöllä on kuitenkin myös positiivisia mahdollisuuksia muun muassa työllistämisen edistämässä ja työurien pidentämisessä. Lisäksi todetaan, että

- osa-aikatyö on väylä työmarkkinoille
- nuorille se on tapa hankkia työkokemusta ja ansaita tuloja opiskelujen ohella
- työttömille ja työmarkkinoilta poissaoleville osa-aikainen työ antaa mahdollisuuden integroitumiseen uudelleen työelämään
- lasten vanhemmat voivat tekemällä osa-aikatyötä perhevapaiden aikana säilyttää yhteyden työelämään
- pysyä ajan tasalla työpaikalla tapahtuvasta kehityksestä ja näin parantaa perhevapaiden jälkeistä työmarkkina-asemaansa
- ehkäistään syrjäytymistä työmarkkinoilta
- alennetaan työnantajien kynnystä tarjota työtä nuorille ja pitkään työelämästä poissa olleille.

Osa-aikatyöllä on myös negatiivisia vaikutuksia, jotka liittyvät vastentahtoiseen osa-aikatyöhön, koska kokoaikaista työtä ei ole tarjolla sekä toimeentuloon liittyviin ongelmiin, kun saadulla palkalla ei tule toimeen (Työ- ja elinkeinoministeriö 2013, 43–44).

Lainsäädäntö tarjoaa useita mahdollisuuksia sekä työnantaja- että työntekijälähtöiseen osa-aikatyöhön. Osa-aikaisten työntekijöiden asemaa parantaa työnantajan velvollisuus tarjota palveluksessaan jo oleville osa-aikatyöntekijöille lisätyötä, jos työtehtävät ovat työntekijöiden ammattitaito ja kokemus huomioon ottaen sopivia. Laissa on lisäksi säännökset tasapuolisesta kohtelusta ja syrjimättömyydestä, joita noudatetaan myös lisätöitä tarjottaessa. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2013, 44.)

Tulevaisuudessa tarve joustaviin työaikoihin tulee todennäköisesti lisääntymään työntekijöiden sosiaalisista tai terveydellisistä syistä sekä työnantajien tarpeesta käyttää osa-aikaista työvoimaa. Kaikkea työtä ei voida teettää kokoaikaisessa ja toistaiseksi voimassa olevassa työsuhteessa. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2013, 44.)

Osa-aikatyö tuskin tulee koskaan poistumaan työn tekemisen muotona, minkä vuoksi sen erityispiirteisiin tulee kiinnittää huomiota. Jotta päivittäistavarakaupassa on jatkossakin käytössä osa-aikaisia työntekijöitä töissä silloin, kun tarvitaan, on heitä huomioitava ja kuunneltava. Työntekijän kokemus vaikutusmahdollisuuksista työhön, työaikoihin ja työvuorojen sijoitteluun tulevat vaikuttamaan työpaikan ja työnantajan valintaan eli siihen, kenelle hän tarjoaa työpanoksensa ja myy vapaa-aikaansa.

2.5 Oikeudellinen sääntely

Kansainvälinen työjärjestö ILO luo kansainvälisiä yleissopimuksia sekä tukee ja valvoo jäsenmaitaan sopimusten noudattamisessa (Työ- ja elinkeinoministeriö 2022a). Geneven yleiskokouksessa kesäkuussa vuonna 1994 todettiin tuottavan ja vapaasti valitun työn tärkeys kaikille työntekijöille sekä osa-aikatyön taloudellinen merkittävyys. Lisäksi tiedostettiin osa-aikatyön merkitys uusien työpaikkojen syntymisessä ja siitä tuleva tarve varmistaa osa-aikatyöntekijöiden suojeleminen työhön pääsyn, työolosuhteiden ja sosiaaliturvan osalta. Näiden seikkojen pohjalta laadittiin osa-aikatyötä koskeva yleissopimus (nro 175) ja siihen liittyvä suositus (nro 182). (Suomen säädöskokoelma 2000, 188.)

Suomen kansallisen työlainsäädännön valmistelusta vastaa Työ- ja elinkeinoministeriö yhteistyössä työnantajien ja työntekijöiden etujärjestöjen kanssa. Esimerkiksi yleissopimus nro 175 on tuotu kansalliseen lainsäädännön valmisteluun hallituksen esityksessä (207/1995). Yleissopimuksessa 175 tuodaan esille muun muassa artikkelit 5 ja 6, joissa todetaan, että osa-aikatyöstä maksettava peruspalkan taso tulee olla sama kuin vastaavassa kokoaikatyössä ja että osa-aikatyöntekijällä tulee olla yhtäläinen oikeus lakisääteiseen sosiaaliturvaan. Oikeus ja ehdot voidaan kuitenkin suhteuttaa esimerkiksi työaikaan. Yleissopimusta 175 täydentää suositus nro 182, jossa edellytetään että *”työntekijät, jotka etsivät vain osa-aikatyötä, täyttävät työttömyysturvan maksamisen edellyttämän työmarkkinoiden käytettävissä olemisen ehdon”*. (Työministeriö 2005, 527–528, Suomen säädöskokoelma 2000, 196.)

Työlainsäädännön lähtökohta ja periaate on työntekijän suojele (Työ- ja elinkeinoministeriö 2022b). Tässä opinnäytetyössä työsuhteisen osa-aikaisen työntekijän työsuhteeseen vaikuttavat muun muassa työaikalaki, työsopimuslaki, kaupan työehtosopimus ja työpaikkakohtaiset sopimukset sekä viime kädessä työsopimus.

Kuvio 6. Osa-aikatyönn oikeudellinen sääntely. (Suomen säädöskokoelma 2000, 190–192; Työsopimuslaki 2001/55; Työaikalaki 2019/872; Kaupan liitto 2020.)

Työaikalain (2019/872) 2§:n mukaan työntekijöitä on kohdeltava tasapuolisesti, eikä heitä saa asettaa esimerkiksi työajan pituuden vuoksi eriarvoiseen asemaan, ellei se ole muusta asiallisesta syystä perusteltua.

Työsopimuslaissa (2001/55) kuvataan muun muassa työnantajan ja työntekijän velvollisuudet, työsuhteen vähimmäisehdot, työsuhteen tekeminen ja työsuhteen päättämistavat (Työ- ja elinkeinoministeriö 2017). Työsopimuslaki korostaa

työaikalain tavoin tasapuolista kohtelua (2 luku 2§) ja lisätyöntarjoamisvelvollisuutta (2 luku 5§). Tuon pykälän mukaan työnantajan tulee tarjota lisätyötä ensisijaisesti omille osa-aikaisille työntekijöille ja tarvittaessa myös kouluttaa tehtävään, jos koulutus on kohtuullisesti järjestettävissä.

Kaupan työehtosopimus eli TES on Kaupan liiton ja Palvelualojen ammattiliiton välinen sopimus kaupan alan työehdoista käsittäen palkat, lomat ja työajat sekä muut edut. Kaupan TES (8. luku 23§) mahdollistaa yksittäisten pykälien työpaikkakohtaisen sopimisen, jossa sopijaosapuolina ovat työnantaja ja luottamusmies, työntekijät yhdessä tai yksittäinen työntekijä. (Kaupan liitto 2020, 81.)

2.6 Työajan määritelmiä

Työaikalain (2019/872) 3§ mukaan työaika on työhön käytetty aika ja aika, jolloin työntekijän tulee olla työntekopaikalla työnantajan käytettävissä. 5§ mukaan yleistyöaika eli säännöllinen työaika on enintään kahdeksan tuntia vuorokaudessa ja 40 tuntia viikossa, joka voidaan järjestää keskimääräisenä enintään 52 viikon tarkastelujakson aikana ylittämättä kahdeksan tunnin säännöllistä päivittäistä työaika. Tilastokeskuksen tutkimuksissa kokoaikatyötä tekeväksi luokitellaan palkansaaja, joka ilmoittaa päätyöpaikassa tekevänsä kokoaikatyötä tuntirajoista riippumatta (Tilastokeskus 2022).

Kaupan alan työsuhteet ovat joko kokoaikaisia tai osa-aikaisia työsuhteita riippuen työsuhteen viikkotunneista. Kokoaikainen työsuhte on Kaupan TES:n (Kaupan liitto 2020, 23) mukaan 37,5 tuntia viikossa. Osa-aikatyöksi kaupan alalla katsotaan työ, jossa työsuhteen kirjatut työtunnit ovat vähemmän kuin kokoaikaisen 37,5 tuntia viikossa. Tilastokeskus luokittelee osa-aikatyöntekijäksi työntekijän, joka oman ilmoituksensa perusteella tekee päätyöpaikassaan osa-aikatyötä tuntirajoista riippumatta. Päätyön lisäksi käytetään määritelmää sivutyö, joka on päätyön ohella tehtävää työtä, johon työntekijä käyttää vähemmän aikaa kuin päätyöhön. (Tilastokeskus 2022).

Kaupan TES:n 6§:n mukaan, jos työsuhteessa on sovittu alle 37,5 tunnin viikkotyöajasta, tarkastellaan suunniteltujen tuntien ja sopimustuntien vastaavuutta

vähintään puolen vuoden välein tai luottamusmiehen kanssa sopien enintään vuoden välein. Jos tarkastelussa havaitaan työajan olevan ilman perusteltua syytä pidempi, tulee työsopimustunteja korottaa. (Kaupan liitto 2020, 23.).

Kaupan TES:n mukaan (Kaupan liitto 2020, 40) lisätyötä on sovitun työajan lisäksi työnantajan aloitteesta tehtävä työ enintään 40 tuntiin asti viikossa. 40 tuntia viikossa tai tasoittumisjärjestelmässä keskimäärin 40 tuntia viikossa ylittävä työ on ylityötä. Lisä- ja ylityön teettämiseen tulee olla työntekijän suostumus (Työaikalaki 2019/872, 17§).

Tilapäisen ja ennakoimattoman lisätyön tarjoamisen periaatteet sovitaan yrityskohtaisesti osana yhteistoimintaa tavoitteena tehostaa lisätyön kohdentuminen yrityksen omalle henkilöstölle. Lisätöitä tarjotaan työntekijöille sen mukaan, mistä toimipaikoista he haluavat ottaa lisätyötarjouksia huomioiden työntekijöiden ammattitaito, osaaminen, kokemus ja soveltuvuus tehtävään. Mahdollisuuksien mukaan lisätyötä tarjotaan

1. toimipaikan omille työntekijöille
2. yrityksen muiden toimipisteiden työntekijöille
3. yrityksen ulkopuolisille työntekijöille.

Lisätyön tarjoaminen omalle henkilöstölle auttaa varmistamaan henkilöstön ammattitaitoa ja osaamista. Lisäksi työnantaja osoittaa arvostavansa henkilöstön työtä ja ammattitaitoa, millä pyritään edistämään motivaatiota ja sitoutumista työhön. (Kaupan liitto 2020, 119–121.)

Lisätyötä tulee tarjota kaikille tehtävään sopiville työntekijöille. Työnantaja ei kuitenkaan ole velvollinen tarjoamaan lisätyötä, jos osa-aikaisuus on toteutettu työntekijän aloitteesta ja toiveesta tai jos työntekijä on muuten ilmoittanut, ettei ole kiinnostunut lisätyöstä. Annettu ilmoitus on aina mahdollista perua. Lisätyön tarjoamisessa tulee noudattaa tasapuolisuutta. (Moilanen 2013, 85.)

3 Tulevaisuuden osa-aikatyön toimintaympäristö ja skenaariot

Päivittäistavarakaupan on pysyttävä mukana muutoksessa. Kun toimintaympäristö muuttuu ja toimintatavat muuttuvat ja kehittyvät, myös työntekijöiden on kyettävä muuttumaan, kehittymään ja sopeutumaan. Aiemmin jo todettiin, että osa-aikatyön tarve tulee todennäköisesti lisääntymään tulevaisuudessa. Onko näin? Miltä osa-aikatyön tulevaisuus näyttää?

Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisussa (Linturi & Kuusi 2018, 9) esitellään 100 lupaavaa uutta radikaalia teknologiaa. Osa näistä teknologioista vaikuttaa kiinnostavilta ja hyödyllisiltä, osa suorastaan pelottavilta, esimerkiksi ajatus-ten muokkaus suoraan aivoista, mutta kokonaisuudessaan tuo julkaisu esittelee jo olemassa olevaa ja lähitulevaisuuden teknologiaa ja sen luomia mahdollisuuksia.

Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra tutkii tulevaisuuden ilmiöitä ja tuottaa vuosittain muun muassa megatrendeihin ja hiljaisiin signaaleihin liittyvää tutkimustietoa. Tässä työssä on käytetty lisäksi dosentti Anita Rubinin (2015b) ja futuristi Elina Hiltusen (2019) kirjallisuudesta kerättyjä näkemyksiä. Jotta voidaan arvioida tulevaisuuden päivittäistavarakauppaa ja siellä tehtävää työtä, tulee arvioida trendien ja megatrendien sekä heikkojen signaalien antamia vihjeitä siitä, millaiselta tulevaisuus voi näyttää.

3.1 Trendit ja megatrendit

Anita Rubinin (2015b) mukaan trendiksi voidaan kutsua tarkasteltavan ilmiön pitkän aikavälin kehityssuuntaa. Se voi olla jokin piirre nykyhetkessä, jonka on jäljitettävissä tai ennakoitavissa tulevaisuudessa. Trendi riippuu aina ajasta vaikuttaen valintoihin ja arvostuksiin. Erilaiset muotivirtaukset ovat trendejä, esimerkiksi housunlahkeiden leveys tai hameen mitta. Myös erilaiset lihankorvikkeet ovat tämän hetken trendejä, jotka ovat osa laajempaa kokonaisuutta eli megatrendiä. Trendin ja megatrendin ero ei aina ole kovin selvä. Kun ilmiö kuvaa kehityksen

suurempaa linjaa ja sillä on globaalin tason vaikutuksia ja alailmiöitä, voidaan puhua megatrendistä. Megatrendit koostuvat samaan suuntaan kehittyvistä monista trendeistä. Taulukkoon 4 on kerätty Rubinin listaamia megatrendejä ja trendejä viime vuosikymmenellä. Esiteltyt asiat ovat edelleen hyvin ajankohtaisia ja monilta osin jo toteutuneita tämän päivän arjessa.

Taulukko 4. Megatrendejä. (Mukaiillen Rubin 2015b).

Megatrendi	Ilmenemismuodot, trendit
talouden globalisaatio	kaupankäynnin esteiden ja rajoitusten poistaminen, EU ja kansallisvaltioista riippumattomat talousalueet, reaaliaikaisuus
väestönkehitys ja väestön ikääntyminen teollisuusmaissa	muuttoliike maalta kaupunkeihin, väestön vanheneminen, kansallisvaltion katoaminen, nuorten jakautuminen sopeutujiin ja syrjäytyjiin
työn murros	siirtymä teollisuusyhteiskunnasta tietoyhteiskuntaan, pätkätyöt, työttömyys, osaamisen jatkuvan uudistamisen vaatimus, eLearning
teknologinen kehitys	tietoteknologia, uusien materiaalien kehittäminen, bioteknologia, energiateknologiat
brändiajattelu	brändi tärkeämpi kuin laatu, mielikuvamarkkinointi
pieneneminen	"pocketability", nanoteknologia
suureneminen ja yhtenäistyminen	suurten toiminta-alueiden yhteenliittyminen, esim. EU
individualismi ja privatisoituminen	räätälöidyt palvelut, oma identiteetti, etniset arvot
kasvottomuus, abstraktisuus	internet, palvelut, asiakkuus, nykyhetken ja elämyksellisuuden korostaminen, paluu yksinkertaisuuteen
tiedonkulun nopeutuminen, lisääntyminen, reaaliaikaisuus	jatkuvasti muuttuvat käytännöt, jatkuva uutisvirta, elinikäinen oppiminen, elämyskulttuuri, infoähky, burnout
joustavuus, sääntelyn purkaminen	kaupan rajoitusten poistaminen

Teknologian kehittyminen ja digitalisaatio luovat paljon mahdollisuuksia ja tuovat koko maailman lähemmäs ihmistä. Kun kaikki on saatavilla helposti ja silmänräpäyksessä, myös vastakkaiset arvot ja ihmisten väliset kohtaamiset tulevat merkityksellisiksi. Vaikka kaikki on kohta valmistettavissa bio- tai nanoteknologian

keinoin, perinteiset valmistus- ja korjausmenetelmät jäävät edelleen arvokkaiksi kädentaidoiksi.

Sitran Megatrendit 2020 (Dufta 2020) ja niihin liittyvät megatrendikortit (Dufta & Wartiovaara 2020) esittelevät tulevaisuutta viiden näkökulman kautta.

1) *"Ekologisella jälleenrakennuksella on kiire"*, sillä ilmaston lämpenemisen jatkuminen voisi johtaa nälänhätään ja ilmastopakolaisuuteen, kun laajoja alueita muuttuu elinkelvottomiksi. Maaperä köyhtyy, luonnon tila heikkenee ja monimuotoisuus vähenee, monet lajit kuolevat sukupuuttoon ja kasvavan kulutuksen ja rakentamisen vuoksi jopa hiekka ja makea vesi uhkaavat loppua.

2) *"Väestö ikääntyy ja monimuotoistuu"*, kun eliniät pitenevät ja läntisissä yhteiskunnissa nuorista tulee vähemmistö. Terveysaasteet lisääntyvät ikääntymisen ja ilmaston lämpenemisen sekä antibioottiresistenssin kautta, kun taudit leviävät globaalissa maailmassa nopeasti. Nuorten mielenterveysongelmat lisääntyvät. Syntyvyys on laskussa ja väestö keskittyy kasvukeskuksiin. Globaali muuttoliike lisääntyy työelämän muuttuessa sekä kaupungistumisen, konfliktien ja ympäristön muutosten myötä.

3) *"Verkostomainen valta voimistuu"* ja suhteiden ja vuorovaikutuksen merkitys lisääntyy. Maailmanjärjestyksen ylläpitäjänä Yhdysvaltojen rooli heikkenee ja Kiinan kasvaa. Vahvojen johtajien suosio kasvaa, mikä voi olla uhka yksilönvapauksille ja demokratialle. Mielenosoitukset, sosiaalisen median rooli, mielipidevaikuttaminen ja valeinformaatio lisääntyvät.

4) *"Teknologia sulautuu kaikkeen"* muuttaen toimintatapoja ja -malleja. Automaatio, virtuaalisuus, etäkäyttö, tekoäly ja digitalisaatio ovat tätä päivää. Lähitulevaisuudessa virtuaalinen ja lisätty todellisuus, ääni- ja eleohjaus sekä esineiden, tai kaiken, internet ovat välietappi lohkoketjujen päälle rakennettuihin palveluihin ja kvanttietokoneisiin. Perimän muokkauksen mahdollistuminen, geenimuuntelu ja synteettinen biologia mahdollistavat uuden luomisen ja olemassa olevien organismien muokkaamisen. Verkkorikollisuuteen varautuminen ja ym-

määritys algoritmien vaikutuksista päätöksentekoon ja käyttäytymiseen ovat tärkeitä. Teknologiariippuvuus vähentää hyvinvointia. Eri ikäisten teknologian käyttö on hyvin erilaista.

5) *"Talousjärjestelmä etsii suuntaansa"*, vauraus keskittyy yhä harvemmille ja eriarvoisuus lisääntyy. Jatkuvan osaamisen kehittämisen merkitys korostuu, kokonaisuuksien hallinnan, uuden oppimisen ja luovuuden tärkeys kasvaa. Kiertotalouden merkitys kasvaa. Työn rakenteet muuttuvat alustatalouden ja uusien organisaatiomallien myötä, kun työtä voidaan organisoida ja sen hyötyjä jakaa eri tavoin. Jaottelu työttömiin, palkansaajiin ja yrittäjiin voi muuttua, kun työtä ovat tekemässä myös eläkeläisfreelancerit, projektinomadit ja erilaiset muut vielä määrittelemättömät tekijät.

Linturi & Kuusi (2018, 400) teoksessaan Suomen sata uutta mahdollisuutta 2018–2037 määrittelevät megatrendit lähes samoin kuin Rubin ja Dufta & War-tiovaara. Globalisaation osalta he huomioivat osaamispääoman liikkeen ja työpaikkojen siirtymisen, joka vaikuttaa muun muassa siihen, että osaaminen paranee Suomessa ja EU:ssa vähemmän kuin muualla. Lisäksi talouskasvun ja ulkomaankaupan epätasapaino-ongelmat Suomessa ja EU-maissa jatkuvat. Maailmassa eriarvoisuus lisääntyy, jolloin elintasoerot, ruokaturvan haasteet, heimoutuminen, terrorismi ja ääriliikkeet lisääntyvät ja samaan aikaan rajalliset resurssit niukentuvat ja hinnat nousevat.

Elina Hiltunen määrittelee megatrendin pidempään vallalla olleeksi ympäri maapalloa vaikuttavaksi suuren luokan trendiksi. Sen voidaan olettaa vaikuttavan vuosia tai vuosikymmeniä, ellei tapahdu jotain yllättävää, joka kääntää megatrendin suunnan. Väestönkasvun, etenkin Afrikassa, Hiltunen määritteli yhdeksi merkittävistä megatrendeistä, muuten myös hänen megatrendilistauksessaan toistuvat samat teemat kuin edellä. (Hiltunen 2019.)

3.2 Heikot signaalit

Teknologian nopea kehittyminen, digitalisaatio, tekoäly ja ihmisten korvaaminen roboteilla tulevat vaikuttamaan työn tekemisen tapoihin ja työssä tarvittavaan

osaamiseen. Samaan aikaan ilmastonmuutos ja globaali muuttoliike lisäävät ruoantuotannon haasteita, kun kaikille ei välttämättä enää riitä elintilaa. Megatrendit maalaavat tulevaisuutta, jossa väestö keskittyy kaupunkeihin, työtä nykymuodossaan ei riitä kaikille, hinnat nousevat ja yleinen turvattomuus lisääntyy. Yllä oleva kuvaus perustuu nykyhetken ajatuksiin yhdenlaisesta tulevaisuudesta, mutta sen todennäköisyydestä on mahdotonta sanoa mitään varmaa. Ainakin toistaiseksi ihmisillä on vapaa tahto, jolloin omilla valinnoilla on ratkaiseva merkitys siihen, missä ja minkälaista elämää haluaa elää.

Sitran raportissa Heikot signaalit tulevaisuuden avartajina todetaan: *”Laitteettomuus ja verkosta irti oleminen on uutta luksusta”*. Teknologian nähdään eristävän ihmisiä toisistaan, jolloin vastareaktiona haetaan yhteisöllisyyttä ja ihmisten välistä vuorovaikutusta. Halutaan itse vaikuttaa siihen, millaisessa ympäristössä eletään, on se sitten sähkötöntä yhteisöllisyyttä tai täysin hyperkonnektiivinen yhteiskunta. (Dufta 2019, 11.) Mitä jos kaupungistumisen sijaan muuttoliike suuntautuisikin kaupungeista maaseudulle, jossa on tarjolla yhteisöllisyyttä, halpoja asuntoja sekä mahdollisuuksia omavaraisuuteen energiassa ja ravinnossa (Dufta & Rowley 2022, 41)? Megatrendien perusteella kuvattu tulevaisuus on siis heikkojen signaalien valossa hyvin erinäköinen.

Tulevaisuudet ovat aina epävarmoja. Ympäristöä seuraamalla voi havaita heikkoja signaaleja, tapahtuneita asioita, jotka antavat vihjeitä muutoksista, joilla voi olla vaikutusta tulevaisuuteen. Duftan (2019, 4) mukaan heikot signaalit ovat aina riippuvaisia tulkitusajastaan. Niitä voidaan käyttää muun muassa tuomaan esille tulevaisuusoletuksia ja laajentamaan mahdollisten tulevaisuuksien valikoimaa.

Villit kortit ja mustat joutsenet

Viimeisen kahden vuoden aikana maailma on muuttunut enemmän kuin moniin vuosiin. Keväällä 2020 alkanut koronapandemia pysäytti maailman nopeasti, kun kansalliset lockdownit sulkivat väestön koteihin ja vain pakollinen liikkuminen sallittiin. Tällä oli valtavat vaikutukset niin yksittäisten ihmisten, kuin myös yritysten

ja valtioiden talouksiin. Tätä kirjoitettaessa keväällä 2022 Ukrainan sota on käynnissä ja jo nyt on nähtävissä merkkejä energiakriisistä, ruokatuotannon haasteista ja kohoavista hinnoista. Molemmat näistä tapahtumista voidaan luokitella villoiksi korteiksi tai mustiksi joutseniksi, kun käytetään määritelmänä ”yllättävä tapahtuma tai ilmiö, josta on saattanut olla heikkoja signaaleja” (Dufta 2019, 5).

Tulevaisuutta on hyvä tutkia ja tarkkailla sekä luoda erilaisia vaihtoehtoisia tulevaisuuksia ja erilaisia skenaarioita. Ne ovat kuitenkin parhaimmillaankin vain parhaita arvauksia, sillä ”elämä yllättää aina”. Megatrendien ja heikkojen signaalien valossa vaikuttaa siltä, että yksi maapallomme ei millään riitä kaikille. Teknologian rajattomat mahdollisuudet voivat tarjota ratkaisuja tilanteessa, jossa elintilasta ja ravinnosta ennustetaan tulevan pulaa. Tämän hetken Suomessa päivittäistavarakaupassa myytävä ruoka, tai vähintään sen raaka-aineet, tuotetaan lähituottajien tai suurempien valmistajien avulla. Kasvattaako tulevaisuuden kauppa itse myytävät salaatit ja tarjoaa korjauspalvelua uusien tavaroiden myymisen sijaan? Millaista osaamista uudet palvelut edellyttävät?

3.3 Skenaariot

Asiakaspalveluammatit eivät koskaan kokonaan poistu, sillä ihmisten välinen kanssakäyminen tulee jatkossakin olemaan tärkeää monille ihmisille. Toisaalta virtuaalinen maailma tarjoaa monille niin paljon kokemuksia ja elämyksiä, että siellä vietetty aika korvaa reaalielämän ihmissuhteet. Teknologioiden kehittyessä kahtiajako lisääntyy nopeasti, sillä osa ihmisistä ei poistu koskaan kotoa, kun kukaan voi hoitaa virtuaalisesti ja palvelut tuodaan kotiovelle.

Skenaarioajattelulla varaudutaan vaihtoehtoisiiin tulevaisuuksiin, joita voidaan kuvata tulevaisuustaulukon avulla (taulukko 1 sivulla 11). Tässä työssä kuvataan kuusi muuttujaa, jotka ovat

- aukiolo 365/24/7
- työvoiman tarve
- verkkokauppa
- ostokäyttäytyminen

- työvoiman saatavuus
- osaamisvaatimukset.

Muuttujista laaditaan tulevaisuustaulukko, jossa kuvataan muuttajat kolmessa eri skenaariossa: nykyisenlainen (Business As Usual), unelma- ja kauhuskenaario. Maailma ei ole koskaan muuttunut niin nopeasti kuin nykyään. Samoin tulevaisuuksiin varautuminen on tärkeämpää kuin koskaan ja koska muutos voi olla mihin suuntaan tahansa, skenaariot ovat hyödyllinen menetelmä eri kehityssuuntien kuvaamiseen.

3.3.1 Aukiolo 365/24/7 ja työvoiman tarve

Päivittäistavarakaupan aukioloa ei ole rajoitettu eli ympärivuorokautinen ja -vuotinen aukioloaika on yleistä. Jokaiselle aukiolotunnille toivotaan riittävän asiakkaita, jolloin myös henkilökuntaa on paikalla kellon ympäri. Tekeminen ei lopu koskaan ja yön tunteina, jolloin asiakasvirtaa on vähemmän, on mahdollista hyllyttää ja tehdä sellaisia työtehtäviä, jotka päiväaikaan haittaavat asiakkaiden liikumista ja ostamista.

Tulevaisuudessa siivous- ja hyllytystyön lisäksi kaupassa voidaan hoitaa muun muassa eläinsolu- ja kasviviljelyksiä. Parhaillaan kehitetään eläinsolujen viljelyä, ja bioteknisen proteiinin uskotaan tulevan saataville 2030-luvulla. (Linturi & Kuusi 2018, 83). Saksalainen Infarm on ensimmäisenä yrityksenä tuonut ensin tukku-kauppaan ja sitten supermarketiin vertikaalisen sisäviljelyn. Sen avulla voidaan ruokakaupassa kasvattaa yrtejä, salaatteja, vihanneksia ja jopa hedelmiä ympäri vuoden ilman kemiallisia säilöntäaineita. Menetelmän avulla pienissä kaupoissa asiakas voi ostaa tuotteen niin sanotusti suoraan pellolta ja lisäksi viljelyksiä on mahdollista laajentaa takahuoneisiin tai jopa suureen verkkokauppaan. (O'Hear 2017.)

S-ryhmässä testattiin leipähyllyssä vuonna 2018 konenäköä kiinteiden ja liikkuvien kameroiden avulla tarkoituksena selvittää tuotteen saatavuus ja estää hyllyjen tyhjeneminen, sillä reaaliaikainen seuranta ei myymälätyössä onnistu ilman automaatiota (Santaharju 2018). Ihmisen tekemää työtä tullaan korvaamaan

helppokäyttöisillä, toimintavarmoilta ja laadukasta työtä tekeville koneilla ja roboteilla. Niiden kehittäminen, hallinnoiminen ja kunnossapito työllistävät. Todennäköisesti ne aiheuttavat myös haittoja ja vaaroja, joiden torjumiseen tarvitaan edelleen ihmistä. Uusiin tilanteisiin tarvitaan uusia ammatteja mahdollistamaan robottien tekemä työ ja haittojen minimointi. Tällaisia ammatteja ovat esimerkiksi robotiturvallisuuden tarkastaja, robottikenttähuoltaja, robottityönjohtaja, robottikouluttaja ja robottityön suunnittelija. (Linturi & Kuusi 2018, 27.)

Kassatyön on perinteisesti hoitanut aina kassahenkilö. Muutaman viime vuoden aikana itsepalvelukassat ovat yleistyneet kaiken kokoisissa myymälöissä. Asiakas itse skannaa ostokset, mutta yhtä tai useampaa kassapistettä valvoo edelleen henkilökuntaan kuuluva kassahenkilö. Maksuvälineinä Suomessa ovat vielä pääsääntöisesti käteinen ja kortti, joskin erilaiset kännykän maksusovellukset lisääntyvät jatkuvasti. Palmerin (2021) mukaan Yhdysvalloissa Amazonilla on käytössä kaksi maksuteknologiaa: Amazon One eli kämmenskannaukseen perustuva maksujärjestelmä ja Amazon Go:n ”*Just Walk Out Shopping*”, jonka avulla voi poimia tuotteet ja kävellä kaupasta ulos menemättä kassan kautta.

Kun Suomessa pohditaan tällä hetkellä verkkokaupan kasvua, niin maailmalla investoidaan ruokakauppoihin, esimerkkeinä yllä mainittu kassaton myymälä, Amazon Go ja kiinalaiset Hema, jota kehitellään ruokakaupan ja ravintolan symbioosiksi sekä erittäin nopeasti kasvanut Pintoduoduo, joka palvelee pieniä ruoantuottajia. Ja vaikka ruokakaupan syklit ovat hitaita, vuosia ja joskus vuosikymmeniä, muutokset siirtyvät viiveellä Eurooppaan ja ennen pitkää myös Suomeen. (Kivilahti 2021b.)

Tulokset

Entisenlaisen tulevaisuuden todennäköisyys on hyvin pieni, sillä teknologian kehittyminen tarjoaa paljon vaihtoehtoja, joilla korvata perinteinen myymälätyö. Erilaiset robotit ja automaatio korvaavat ihmisen rutiinistyössä, jolloin ihmistä tarvitaan hyllytystyön sijaan valvomaan työtä ja varmistamaan tekniikan toimivuus.

Aukioloaikoja (taulukko 5) koskevia lainsäädännön rajoituksia ei ole, joten päivittäistavarakaupan toimijat voivat itse määritellä palveluaikansa. Skenaarioiden ero on asiakaskäyttäytymisessä ja automaation asteessa. Kaipaako tulevaisuuden asiakas henkilökohtaista palvelua ihmiseltä vuorokauden kaikkina aikoina vai siirtyykö kaupankäynti verkkoon? Millaisia lisäpalveluja kaupan on mahdollista tarjota, jotta ympärivuorokautinen aukioloaika olisi kannattavaa kaiken kokoisissa toimipisteissä niin kaupungeissa kuin maaseudullakin? Verkon kautta asiakkaan on mahdollista hankkia melkein mitä tahansa ja mistä tahansa ympäri maailmaa. Yksi suurimmista haasteista on saada asiakas sisälle kauppaan eli kaupassakäynti tulee olla niin houkuttelevaa ja palveluja tulee olla niin monipuolisesti tarjolla, että se on asiakkaalle kannattavaa taloudellisesti ja elämyksellisesti.

Millaisia työtehtäviä jää ihmisen suoritettavaksi, kun automaatio ja robotit pystyvät tekemään lähes kaiken sen, minkä ihminen tekee tällä hetkellä? Unelmaskenaariossa teknologian hyödyt tunnustetaan ja sitä käytetään tukemaan ja tehostamaan työtä. Automaatio ja robotit työskentelevät ihmisten rinnalla ja hoitavat yksitoikkoiset rutiinitehtävät, jotta ihmiset voivat keskittyä asiakaspalveluun, uusien palvelujen innovointiin ja kehittämiseen. Ihmisten välisellä kohtaamisella on edelleen tärkeä merkitys hyvinvointiin. Kaupoissa on henkilökuntaa aina paikalla. Ympärivuorokautinen aukioloaika tarjoaa työntekijälle mahdollisuuden työskentelyyn joustavasti eri vuorokauden aikoina oman luontaisen rytmien mukaisesti, ja asiakkaalle hyvän ja laadukkaan asiakaspalvelun mihin vuorokauden aikaan tahansa.

Kauhuskenaariossa osa-aikatyömahdollisuudet ovat minimissään, sillä robotit hoitavat hyllytyksen ja asiakaspalvelun. Muutamia työtehtäviä, joita myymälässä on, vaativat koulutusta ja teknistä erityisosaamista. Näistäkin työtehtävistä osan voi hoitaa etänä, jolloin henkilökuntaa ei toimipisteessä fyysisesti tarvita. Toisaalta on myös mahdollista, ettei kivijalkaliikettä ole ollenkaan, vaan kauppaostokset tilataan verkosta ja toimitetaan kotiin. Virtuaalinen avustaja on asiakkaan ainoa kontakti.

Taulukko 5. Tulevaisuustaulukko. Aukiolo.

Muuttujat	Business As Usual (BAU)	Unelmaskenaario	Kauhuskenaario
Aukiolo 365/24/7	<ul style="list-style-type: none"> vapaat aukioloajat henkilökuntaa aina paikalla, asiakaspalvelussa ensisijainen kontakti on ihminen kameravalvonta seuraa hyllypuutteita, hyllytys osittain automatisoitu, osittain ihmiset hyllyttävät 	<ul style="list-style-type: none"> kuten BAU ja lisäksi kaupan lisäpalvelut tarjolla kaikkina vuorokauden aikoina (autolainaus, kierrätys-, uudelleenkäyttö- ja korjauspalvelut, yhteiskäyttövaroiden ja palvelujen vuokraustointiminta) sisäviljely kokkipalvelut eri kokoisia kauppoja erilaisella palvelulla ja valikoimilla, jokaiselle jotakin kaupassakäynti tarjoaa elämyksiä 	<ul style="list-style-type: none"> jatkuvan aukiolon vaatimus on pienille kivijalkaliikkeille liikaa, eikä se ole kannattavaa. asiakkaita ei ole riittävästi kaikkiin vuorokauden aikoihin osa-aikatyön tekijälle on vain satunnaisia töitä työaikoihin, jotka eivät kelpaa vakituiselle kokoaikaiselle henkilöstölle. robotit hoitavat hyllytyksen ja asiakaspalvelun

Työvoiman tarve tulevaisuudessa (taulukko 6) riippuu siitä, miten nopeasti teknologian uudet ratkaisut tulevat käyttöön päivittäistavarakaupoissa. Mitä nopeammin robotit yleistyvät, sitä vähemmän jää hyllytys- ja asiakaspalvelutyötä ihmisen hoidettavaksi. Työ vaatii teknologista osaamista ja jatkuvaa osaamisen kehittämistä, jolloin työtä on tarjolla vain harvoille erikoisosajille.

Taulukko 6. Tulevaisuustaulukko. Työvoiman tarve.

Muuttujat	Business As Usual (BAU)	Unelmaskenaario	Kauhuskenaario
Työvoiman tarve	<ul style="list-style-type: none"> erilaisia työsuhteita juhlapyhät ja sesongit myyntipiikkejä, jotka edellyttävät enemmän henkilökuntaa automaatio lisääntyy, asiakaspalvelu nähdään tärkeänä 	<ul style="list-style-type: none"> kuten BAU ja lisäksi työntekijät työskentelevät joustavasti eri aikoina oman mieltymyksen mukaan robotit tekevät töitä ihmisten rinnalla 	<ul style="list-style-type: none"> ihmistä tarvitaan ainoastaan valvomaan robottien työtä ja varmistamaan tekniikan toimivuus paikan päällä tai etänä

Osa-aikatyön näkökulmasta merkitystä on myös sillä, käyvätkö asiakkaat edelleen kaupassa vai tilaavatko tuotteet verkosta ja onko verkkokauppa erillinen varasto vai hoidetaanko keräily kaupassa. Työvoiman tarpeen ennakkoinnin merkitys kasvaa, jotta henkilökuntaa on paikalla joustavasti oikeaan aikaan asiakasvirtojen mukaan. Se, millaisiin toimitusaikoihin kauppa sitoutuu, vaikuttaa ratkaisevasti siihen, pitääkö henkilöstöä olla paikalla tietty määrä päivittäin, vai onko mahdollista tehdä ad hoc-tilauksia ympäri vuorokauden sitä mukaa, kun tarvetta tulee.

3.3.2 Verkkokauppa

Vuonna 2020 avattiin Suomessa satoja verkkokauppoja. Vuonna 2021 S-ryhmässä verkkomyynti kasvoi 55 % edelliseen vuoteen verrattuna, päivittäistavara-kaupan kokonaiskasvusta neljäsosa tuli verkkokaupasta. Verrattuna vuoteen 2016 ruoan verkkokauppa on kasvanut jo yli 460 %, ja jos kehitys Suomessa jatkuu kuten verrokkimaissa, voi kokonaismyynnin osuus kasvaa nykyisestä 2–3 prosentin osuudesta jopa kymmeneen prosenttiin. (Törnudd 2022, 10.) Sekä S-että K-ryhmissä verkkokaupan asiakasmäärät ovat moninkertaistuneet ja on palkattu paljon uusia työntekijöitä, verkkokaupan keräilijöitä, vastaamaan kysynnän kasvuun. Tuotteiden keräily vaatii ammattitaitoa sekä ruoka-alan ja valikoiman tuntemusta, jotta tuotteita osataan korvata oikein ja ongelmatilanteisiin löytyy ratkaisuja. (K-ryhmä 2020, Ronkainen 2020.)

Aalto-yliopiston markkinoinnin professori Lasse Mitrosen mielestä ruoan verkkokaupassa olennaista on niin sanotun viimeisen mailin toimivuus eli se, kuinka nopeasti tilaus saadaan kuluttajalle. Hänen mukaansa ruoan verkkokaupoilla on maailmalla käytössä kolmenlaisia malleja.

- iso keräilykeskus, josta kuljetetaan tilauksia laajalle alueelle (Suomessa Oda)
- tilaukset toimitetaan lähialueille useista pienemmistä keskuksista tai yksittäisistä kaupoista
- yllä olevien välimalli, jossa yhdistetään automatiikkaan perustuva keskus isoon kivijalkakauppaan (Kesko rakentaa), missä automaatti kerää keskuksessa perustuotteet ja tilaukseen lisätään kivijalkakaupasta tuotteet, joita ei ole keskuksen valikoimissa. (Okkonen 2021.)

Toisaalta investoinnit rakennuksiin saattavat vähentyä, kun kauppaa varten ei välttämättä tarvita enää rakennuksia siinä määrin kuin ennen, vaikkakin logistiikka- ja jakelukeskuksia sekä varastoja tarvitaan kuten ennenkin. IT-järjestelmien kehittyminen vaatii investointeja. Lisäksi kuljetusvälineitä tarvitaan jatkossakin, jotta verkkokaupassa tehtyjä ostoksia voidaan kuljettaa tuotantolaitoksista ja satamista varastoihin, noutopisteisiin ja kuluttajien koteihin. (Tilastokeskus 2017, 12.)

Keräilyn viemisellä myymälän takatilaan ei ole vaikutusta myymälöiden määrään, vaan siihen, miten myymälän tila jaetaan. Verkkokaupan kasvu on vähentänyt jonkin verran myymälän myyntiä ja kävijämääriä. Jos verkkokaupan keräily keskitetään isoihin varastoihin, jolloin kaikki myymälän myynti siirtyy pois myymälän neliöistä, myymälän myynti neliötä kohden laskee ja iso osa logistiikasta ohjautuu muualle kuin myymälään. (Kivilahti 2021a.)

Walmartissa on voinut tehdä verkko-ostoksia puheohjatusti Google Assistantin avulla jo vuodesta 2017. Palvelussa huomioidaan aiemmat ostokset, jolloin asiakas saa henkilökohtaisia ostosuosituksia. Lisäksi elintarvikkeita on mahdollista ostaa eri puolilta Yhdysvaltoja kotiin toimitettuna tai edullisemmin itse noutaen. (Lore 2017.)

S-ryhmä testaa pääkaupunkiseudulla ja Tampereella valikoiduilla alueilla ruoan verkkokaupan pikatoimituksia, joissa toimitus tehdään tunnin sisällä tilauksesta. Samalla testataan maksullista kerhojäsenyyttä valmiiksi määritellyn reitin varrella asuville asiakkaille. Reitillä tehdään päivittäin useita toimituskierroksia, jolloin ruokaostoksia voi tilata kotiin monta kertaa päivässä ilman erillistä toimitusmaksua tai minimi tilausrajaa. (Taloussanomat 2021.)

Osaamisen ennakoitifoorummin (Opetushallitus 2019, 16) ennakoitiprosessin raportin mukaan vuonna 2035 verkkokauppa toimii globaalilla alustalla ihmisten kulutuksen koostuessa paikallisista ja globaaleista tuotteista ja palveluista. Asiakkaat valitsevat entistä yksilöllisemmin, mitä, miten ja minkä kanavan kautta haluavat kuluttaa.

Elintarviketeknologian keinoin kehitetään valmiita, hyvin säilyviä ruoka-annoksia, jotka eivät vaadi kylmäsäilytystä ja laadullisesti kilpailevat ravintola-annosten kanssa, mutta edullisemmin (Reuters 2017, Linturi & Kuusi 2018, 386). Verkkokauppa-asiakkaalle tällaiset tuotteet mahdollistavat harvemmat tilauskerrat ja isommat kertaostokset.

Teknologian kehitys mahdollistaa elämisen virtuaalitodellisuudessa esimerkiksi VR-lasien ja lisätyn todellisuuden avulla. Tekoälypohjaiset robotit tuottavat elämyksiä, toimivat keskustelukumppaneina ja pelaajansa yksilöllisesti reagoivina pelikumppaneina, eikä ihminen välttämättä enää erota pelaako ihmistä vai konetta vastaan. (Linturi & Kuusi 2018, 37.) Voi pohtia, onko kehitys aina pelkästään hyvä juttu ja miltä tämänhetkinen normaali työarki tuntuu. Linturi & Kuusi (2018, 37) esittävätkin uusia ammatteja, joilla esimerkiksi kaupassa asiointia saisi houkuttelevammaksi. Mitä tekisi elämyskehittäjä tai elämyksellistäjä?

Tavaraliikenne, tavarantoimitukset ja nelikopterit/lennokit

Kustannustehokkuuden parantuessa palvelujen käyttäminen keräilyssä ja kuljetuksessa lisääntyvät. Robotit keräilevät tilaukset, pakkaavat ne ja suunnittelevat kuljetusreitit. Tavarantoimitukset kaupasta asiakkaalle hoituvat robottiajoneuvojen, robottien tai lennokkien avulla. (Linturi & Kuusi 2018.)

Verkkokaupan lisääntyminen tulee vaikuttamaan oleellisesti kaupan työpaikkoihin. Kun keräilykustannukset siirtyvät kaupalle, pitää keräilystä saada mahdollisimman tehokasta, jolloin sitä hoitamaan pitää joko kouluttaa erikseen ripeää henkilökuntaa tai automatisoida keräily robottien avulla. Robottien määrä tulee lisääntymään sitä mukaan, kun uusia jakelukeskuksia rakennetaan.

Kun asiakkaat eivät tule kauppaan, ei paikalla tarvita myöskään henkilökuntaa palvelemaan eikä hyllyttämässä tavaraa. Keräily hoidetaan suoraan takavarastosta, jolloin yksi vaihe tavarankierrossa jää pois. Täydennystilaukset ja -toimitukset hoituvat automaattisesti useamman kerran päivässä, eikä hävikkiä synny asiakkaiden toiminnan seurauksena. Kassahenkilöiden tarve vähenee entisestään, kun vähäiset asiakkaat hoitavat maksun pikakassoilla tai erilaisilla ”kerää ja skannaa” -tyyppisillä palveluilla, jossa asiakas skannaa omat ostokset keräilyvaiheessa ja maksaa pikakassalla vain ostosten loppusumman (Eriksson 2022, 20).

Tulokset

Verkkokauppa (taulukko 7) on tulevaisuuden tapa asioida kaupassa. Osa-aikatyöntekijän näkökulmasta ratkaisevaa on keräilyn automaation määrä eli tekeekö työn ihminen vai robotit ja onko verkkokauppakeräily kaupassa vai erillisissä varastoissa. Unelmaskenaariossa verkkokauppakeräily on yksi työtehtävä muiden päivittäistavarakaupan työtehtävien joukossa, jota hoitaa ihminen yhteistyössä robotin kanssa.

Taulukko 7. Tulevaisuustaulukko. Verkkokauppa.

Muuttajat	Business As Usual (BAU)	Unelmaskenaario	Kauhuskenaario
Verkkokauppa	<ul style="list-style-type: none"> • kivijalkaliikkeessä asiointin rinnalla • asiakkaalla mahdollisuus valita lähimarketin, hypermarketin ja verkkokaupan välillä • tilaus verkossa, nouto tai kotiinkuljetus 	<ul style="list-style-type: none"> • kuten BAU ja lisäksi • erilaiset freelance-työsuhteet, joissa voi tehdä työtä ns. urakkapalkalla • yhdellä tilauksella voi tilata kaiken, järjestelmä ohjaa toimitukset mistä tahansa ympäri maailman 	<ul style="list-style-type: none"> • erilliset keräilyvarastot • kaikki ostokset hoidetaan verkkokaupan kautta • automaatio ja robotit hoitavat tilausten vastaanoton, keräilyn ja kuljetuksen

Freelance- tai osa-aikatyö verkkokauppakeräilyssä on todennäköinen tulevaisuuden päivittäistavarakaupan työtehtävä. Riippuen asiakkaalle luvatussa toimitusajasta on työvuorot mahdollista sopia ja ilmoittaa ennakkoon nykyisen lainsäädännön puitteissa kaksi viikkoa ennen työviikon alkamista (Kaupan liitto 2020, 26) tai työtä voidaan tarjota ad hoc -mallin mukaan. Työntekijän on tällöin mahdollista tehdä työtä useille työnantajille ja juuri silloin kun se hänelle parhaiten sopii. Verkkokauppakeräily voidaan myös sopia urakkatyöksi, jossa työntekijä voi joustavasti ilmoittautua lyhyelläkin varoitusaajalla suorittamaan tietyn määrän keräilytehtäviä ennalta sovittuun hintaan.

3.3.3 Ostokäyttäytyminen

Vaikka digitalisaatio ja teknologian kehittyminen mahdollistaa sen, ettei kauppaan tarvitse mennä ollenkaan, on kaupassa käyminen myös sosiaalinen tapahtuma ja osa elämäskulttuuria. Ruoka on suomalaisissa perheissä suuressa roolissa esimerkiksi juhlapyhien aikaan. Ruokalajien suunnitteluun, ostamiseen ja valmistamiseen käytetään aikaa ja ruokapöydän ääreen kokoonnutaan viettämään yhteistä aikaa. Ihan kuin ruoka loppuisi, on tyypillinen ajatus, kun katsoo juhlapyyhiä edeltävien kaupparesiisujen kukkuraisia ruokakärryjä. Perinteiden merkitystä ei voi aliarvioida, joten kaupassa käyminen varmasti jatkuu vielä vuosia tai vuosikymmeniä. Eniten muuttuu se, mitä sieltä ostetaan.

Lähiruoan ja erityisruokavalioiden suosio, eettiset arvot ja etniset taustat nopeuttavat kehitystä. Erilaisten älylaitteiden tuoma ymmärrys omasta kehosta ja lisääntynyt kiinnostus ravinnon kasvattamiseen lisääntyvät. (Linturi & Kuusi 2018, 83–84.) Kokeiluasteella on myös robottikokit, jotka valmistavat yksilöllistä ruokaa kaupassa. Ravinnon yksilöllistyminen, lähikasvatus ja robotit edellyttävät uutta osaamista ja uusia ammatteja, esimerkiksi kaupunkiviljelijä, lajike- ja ravinneoptimoija, keinolihakasvattaja, ruoka-designer, robottikokkiteknikko, ruokapalvelualustavastaava ja etäkokki. (Linturi & Kuusi 2018.)

Lidl on jo muutaman vuoden ajan vuokrannut autoja Saksassa (Lassfolk-Feodoroff 2020). Mitä kaikkea muuta päivittäistavarakauppa voisi tarjota asiakkailleen ostoskäynnin yhteydessä? Isojen päivittäistavarakauppojen yhteydessä voi olla jo nyt erilaisia palveluja, esimerkiksi apteekki, lääkäripalvelut, kukkakauppa, pesula, huoltoasema, autopesu ja jätteenkierrätyspalvelut. Ekologisuus, kiertotalous, ilmastotietoisuus ja kestävän kehityksen arvojen hyödyntäminen palvelujen kehittämisessä mahdollistavat esimerkiksi erilaiset kierrätys-, uudelleenkäyttö- ja korjauspalvelut joko kaupan henkilökunnan tekemänä tai siten, että kauppa tarjoaa tilat ulkopuoliselle toimijalle. Yhteiskäyttötavaroiden ja -palvelujen vuokraustoiminta on mahdollista helposti järjestää kaupan omana toimintana. Näiden lisäpalvelujen järjestäminen onnistuu myös pienemmissä kaupan toimipisteissä ja toimivat hyvin myös vetovoimatekijöinä.

Tulokset

Asiakkaan ostokäyttäytymiseen vaikuttaminen (taulukko 8) tulee olemaan lähivuosien haaste päivittäistavarakaupassa. Miten kaupassakäynnistä tehdään niin houkutteleva, että asiakas lähtee kauppaan verkosta tilaamisen sijaan? Halu-aako asiakas hoitaa ostoksensa virtuaalisen avustajan kanssa verkossa vai ihmisen kanssa kaupassa?

Taulukko 8. Tulevaisuustaulukko. Ostokäyttäytyminen.

Muuttujat	Business As Usual (BAU)	Unelmaskenaario	Kauhuskenaario
Osto-käyttäytyminen	<ul style="list-style-type: none"> • kaupassa voi käydä oman aikataulun mukaan milloin tahansa • kaupassakäynti on myös sosiaalinen tapahtuma • tavaroiden ”hypistely” ennen ostopäätöstä • lähiruoaan ja erityisruokavalioiden tarjonta lisääntyy • itsepalvelukassat /palvelukassat 	<ul style="list-style-type: none"> • kuten BAU ja lisäksi • kaupan lisäpalvelut • robottikokit valmistavat yksilöllistä ruokaa kaupassa • maksamiseen on erilaisia vaihtoehtoja sen mukaan, haluaako kohdata ihmisen vai ei 	<ul style="list-style-type: none"> • ruoka säilyy pitkiä aikoja, jolloin voi tehdä isoja kertaostoksia harvemmin • kassattomat /itsepalvelukassat /robottikassat

3.3.4 Työvoiman saatavuus ja osaaminen

Kaupan rooli työllistäjänä muuttuu merkittävästi, ja toimialan työvoiman tarpeen ennakoitaan vähenevän merkittävästi erityisesti päivittäistavarakaupan myyntityössä. Vuoteen 2035 mennessä uudet teknologiat vähentävät suorittavan tason tehtäviä eli työvoiman tarve vähenee. Tarve asiantuntijatason tehtäviin pienenee kuitenkin vain vähän eli avautuviin työpaikkoihin tarvitaan korkeammin koulutettua työvoimaa. (Hanhijoki 2020, 61). Kaupan, hallinnon ja oikeustieteiden koulutusten tarpeen arvioidaan vähenevän noin 20 % kohdistuen pääosin toisen asteen koulutukseen. Ammatillisen peruskoulutuksen tarve vähenee jopa 40 %. Vähennystarpeen taustalla on kaupan alan rakenteelliset muutokset ja rutiinitehtävien väheneminen. Korkeakoulutuksen tarve on ennallaan. (Hanhijoki 2020.)

Alla olevassa kuvassa (kuva 2) esitetään lähivuosien osaamistarpeita kaupan myyjien, esittelijöiden ja kassahoitajien osalta. Näissä ammateissa käytetään paljon osa-aikaisia työntekijöitä, ja joissa yleinen alalle soveltuminen on ollut korkeakoulutusta tärkeämpää. Lähivuosien aikana tarvitaan työelämätaitojen rinnalla monipuolisia digitaatioita. Kirjallisuudessa on tuotu esiin myös metataitojen merkitys tulevaisuuden työelämässä. Raportissa Osaaminen 2035 (Opetushallitus

2019) mainitaan kasvavina tarpeina innovaatio-osaaminen, luovuus, tiedon arviointitaidot ja kokonaisuuksien hallinta sekä ongelmanratkaisutaidot, itseohjautuvuus ja oppimiskyky, oman osaamisen kehittäminen ja johtaminen.

Kaupan alan myyjät, esittelijät ja kassahoitajat 2025

Kasvatavat osaamistarpeet

Yleinen osaaminen ja työelämätaidot

- Sosiaaliset taidot
- Neuvonta-, opastus- ja ohjaustaidot
- Vuorovaikutus-, viestintä- ja kommunikointitaidot
- Stressinsietokyky
- Innostamis- ja motivoitukyky
- Henkilökohtaisen osaamisen kehittäminen ja johtaminen
- Monikulttuurisuustaidot
- Moniammatillinen osaaminen
- Itseohjautuvuus
- Esiintymistäidot
- Asiakkaan vakuuttamistaidot
- Asiakaspalvelutaidot
- Ryhmätöskentelytaidot
- Neuvottelutaidot
- Myyntiosaaminen
- Reklamaatioiden hallinta
- Ongelmanratkaisutaidot

Perusdigitaaliset taidot

- Digitaalisen identiteetin hallintataidot
- Tiedon hallintataidot
- Tiedon arviointitaidot
- Nettietiketti
- Henkilökohtaisen tiedon ja -yksityisyyden suojeleminen
- Digitaalisen sisällön uudelleen jalostamis- ja integrointitaidot
- Digitaalisen sisällön kehittämiskyky
- Digitaalisten työkalujen soveltamiskyky
- Digitaalisten osaamispuutteiden tunnistamiskyky
- Digitaaliset kommunikointitaidot
- Digitaalisen teknologian luova käyttötaito
- Tiedon hakutaidot
- Tiedon digitaaliset jakamistaidot
- Tekijänoikeuksien ja lisenssien tuntemus
- Digitaalisten välineiden ja sisältöjen suojeleminen
- Digitaaliset yhteistyötaidot
- Fyysisen ja psyykkisen terveyden suojeleminen digitaalisten ympäristöjen ja teknologioiden riskeiltä
- Digitaalinen aktiivinen kansalaisuus
- Teknisten ongelmien ratkaisutaidot
- Digitaalisten teknologioiden ja niiden käytön ympäristövaikutusten tiedostaminen

Tärkeimmät osaamistarpeet

- Asiakaspalvelutaidot
- Digitaalisen identiteetin hallintataidot
- Digitaalisten teknologioiden luova käyttötaito
- Digitaalisten alustojen hyödyntämisaosaaminen
- Henkilökohtaisen osaamisen kehittäminen ja johtaminen
- Itseohjautuvuus
- Monikulttuurisuustaidot
- Myyntiosaaminen
- Myönteiseen asiakaspalvelukokemuksen luomiseen liittyvä osaaminen
- Neuvonta-, opastus- ja ohjaustaidot
- Tiedon arviointitaidot
- Vuorovaikutus-, viestintä- ja kommunikointitaidot

Kuva 2. Osaamisen ennakointifoorumi – Ammattiala-korttipakka (Opetushallitus 2020).

Linturin ja Kuusen (2018) mukaan opiskelua tulee uudistaa ja tutkintojen vaatima osaamisen näyttö irrottaa opetuksesta käyttämällä käänteistä oppimista, tietokoneavusteista harjoittelua ja näyttötutkintoja. Opetuksessa käytetään tekoälyä, videoita, animaatioita, tietokonesimulaatioita ja selittäjiä, joista oppilas voi valita itselleen omaan oppimistyyliinsä sopivimman selittäjän globaalisti mistä tahansa ja edetä omaan tahtiinsa. Opettaja voi keskittyä yhteiseen keskusteluun ja yksilölliseen kannustamiseen. Tutkintoihin vaadittava osaaminen testataan simulointien, laajojen kysymysvarastojen ja tekoälyn avulla näyttöinä ulkopuoliselle organisaatiolle, jolloin poistuu tarve päästä oppilaitoksen kirjoille tutkinnon saadakseen.

Työntekijöiltä vaaditaan jatkuvaa muutosvalmiutta, -kyvykkyyttä ja resilienssiä, jotta digitalisaation tuomat muutokset saadaan osaksi arjen tekemistä. Oman työn kehittäminen vaatii oma-aloitteisuutta ja erilaisia keinoja. Tarvittaessa voi

avuksi ottaa tekoälyn, joka voi opettaa, avustaa ja helpottaa työtä tilanteissa, jossa omat puutteelliset taidot ja tiedot estäisivät työn tekemisen (Linturi & Kuusi 2018, 26).

Jotta yrityksissä olisi käytettävissä erilaisissa työsuhteissa riittävästi osaavaa henkilökuntaa, rekrytointiin panostaminen kannattaa. Hakijakokemus tulee olla helppo ja nopea sekä haettavan työpaikan ja yrityksen tulee vastata omia arvoja. Tekoälyn käytön myötä hakuvaiheessa käytetään erilaisia testejä ja niiden merkitys on lisääntynyt. (Duunitori 2021, Duunitori & Great Place to Work 2022.) Ratkaisevaa prosessissa on kuitenkin uuden työntekijän sitouttaminen työyhteisöön. Hakuprosessi on helppo, mutta samoin lähteminen on helppoa, jos uusi työpaikka ei vastaakaan omia arvoja, vaikuttamismahdollisuudet omaan työhön ovat heikot, ilmapiiri on huono tai johtaminen ei tyydytä.

Milleniaaleille työn ja vapaa-ajan tasapaino on vähintään yhtä tärkeää kuin mieluisa työyhteisö ja hyvä johtaminen. Työtä halutaan tehdä silloin kun se itselle sopii. Ratkaisevaa on työn tulos eikä työhön käytetty aika. Toisaalta globalisaatio on tehnyt maailmasta pienen ja nopean, jolloin milleniaalille nykyhetki on ainoa, millä on merkitystä. Muutoshalukkuus ja -kyvykyys on heille normaalia, samoin teknologinen osaaminen ja viihtyminen digitaalisessa maailmassa. (Mellanen & Mellanen 2020.)

Työmatkat ja työntekemispaikka

Hyperloopista puhuttiin jo viime vuosikymmenen puolella, tuolloin taidettiin jopa suunnitella testirataa Suomeen. Hyperloopin start-up yritys Hyperloop One teki vuonna 2016 laskelman Helsingin ja Tukholman välisestä yhteydestä, jolloin matka kaupunkien välillä kestäisi 28 minuuttia. Tuossa ajassa siirtyisivät siis työntekijät ja rahti maasta toiseen. Tuon yhteyden rakentamisen jälkeen vuorossa voisivat olla esimerkiksi Tanska ja Viro. (Walker 2016.) Nopea siirtyminen paikasta toiseen mahdollistaa nykyisen termin mukaisen työssäkäyntialueen laajentamisen 80 kilometristä satoihin kilometreihin, kun matka-aika lyhenee murtoosaan nykyisestä. Linturi ja Kuusen (2018, 100) mukaan työmatka voi koostua

esimerkiksi robottiautosta, metrosta, hyperloopista ja sähköpyörästä. Samalla työssäkäynti- ja asiointialueen laajeneminen lisää ansaintamahdollisuuksia (Linturi & Kuusi 2018, 26).

Työlainsäädäntö tulee tehdä paikkariippumattomaksi siten, että etätyö olisi valvottavissa ja että työt eivät tarpeettomasti vaatisi fyysistä läsnäoloa. Oman kieli- taidon merkitys ei enää ole niin tärkeä, kun käytössä on koneellinen simultaanitulkkauk- s. (Linturi & Kuusi 2018, 26.)

Myös kaupan erilaiset työtehtävät on mahdollista tehdä etäisen avulla etätyönä (Linturi & Kuusi 2018, 34). Tulee pohdittavaksi, että jos päivittäistavarakaupan työtehtävät voi jatkossa tehdä myös etänä, tuleeko uudeksi työmuodoksi etäkeik- katyö tai etäurakkatyö, jossa työ tehdään silloin, kun sitä on, ja palkka maksetaan vain tehdystä työajasta?

Tulokset

Mistä saadaan riittävästi osaavaa henkilökuntaa, kun toisaalta työn vaatimukset lisääntyvät ja toisaalta työvoimasta on jo nyt pulaa (taulukko 9)? Rekrytoinnin helppous, perehdyttämisen tärkeys ja sitouttaminen työyhteisöön sekä hyvä joh- taminen ovat tärkeitä. Erilaiset työn tekemisen mallit ja työntekijöiden erityistar- peiden huomioiminen, esimerkiksi työpaikan sijainnin, työajan sijoittelun ja viik- kotyötuntien vaihtelevuuden mahdollistaminen, tulevat lisääntymään. Toisaalta työn vaativuus lisääntyy ja jatkuvan osaamisen kehittämisen merkitys korostuu, jolloin kouluttamisen ja kouluttautumisen tulee olla jatkuvaa ja joustavasti toteu- tettua.

Taulukko 9. Tulevaisuustaulukko. Työvoiman saatavuus ja osaamisvaatimukset.

Muuttujat	Business As Usual (BAU)	Unelmaskenaario	Kauhuskenaario
Työvoiman saatavuus	<ul style="list-style-type: none"> rekrytoinnissa huomio hakijakokemuksen helppouteen työpaikka halutaan läheltä kotia iäkkäämpää työvoimaa nykyistä enemmän panostaminen työyhteisöön sitouttamiseen, huomio eri kulttuuritaustoihin hyvän johtamisen tärkeys työn ja vapaa-ajan tasapainon mahdollistaminen kynnys vaihtaa työpaikkaa on matala 	<ul style="list-style-type: none"> kuten BAU ja lisäksi valmius kouluttamiseen, jos sopivaa osaamista ei ole saatavilla erilaisten työaika- ja työntekemismallien mahdollistaminen (freelancerit, osa-aikatyö, urakkatyö, keikkatyö, paikan päällä tai etätöinä) kulkemisen nopeutumisen myötä voi työntekeä paikka olla kauempana kotia kielenkääntämis- ja tulkkaukspalvelut mahdollistavat työn tekemisen ilman sopivaa kielitaitoa 	<ul style="list-style-type: none"> työpaikkoja vain vähän tarjolla osaamisesta on pulaa kaupungistumisen myötä kaupunkien ulkopuolella työvoiman saatavuus heikkenee nuorten mielenterveysaasteet lisääntyvät tasa-arvo-ongelmat teknologiariippuvuus vähentää hyvinvointia työssä vaadittavan toimintakyvyn varmistaminen sosiaalietuudet paremmat kuin työstä saatava palkka, jolloin työtä ei kannata ottaa vastaan
Osaamisvaatimukset	<ul style="list-style-type: none"> ammattillinen peruskoulutus yleinen soveltuvuus ja työelämätaidot perusdigitaaliset taidot itseohjautuvuus ja jatkuva omaehtoinen osaamisen kehittäminen työnantajan järjestämä täsmäkoulutus 	<ul style="list-style-type: none"> kuten BAU ja lisäksi tekniseen erityisosaamiseen ja muihin erityisiin tarpeisiin suunnatut koulutusmoduulit, joita suoritetaan virtuaalisesti aina tarpeen mukaan näyttötutkinnot oppilaitoksessa opiskelun sijaan tekoäly työn tekemisen tukena 	<ul style="list-style-type: none"> kaikissa työtehtävissä vaaditaan sellaista erityisosaamista, jota osa-aikatyöntekijällä ei ole

Osa-aikatyön näkökulmasta työvoiman saatavuus on kiinni työn tekemisen ehdoista. Eri syistä osa-aikatyötä haluavien työllistäminen edellyttää työntekijän tarpeiden kuuntelua ja huomioimista. Ikääntyneet työntekijät, perhesyistä osa-aikatyötä tekevät, opiskelijat, freelancerit ja muut keikkatyöläiset ovat päivittäistavarakaupalle tärkeä resurssi, joka mahdollistaa työvoiman joustavan käytön ja kii-rehuippujen tasaamisen. Osaamisen ylläpitämiseksi joustavasti opiskeltavien koulutusmoduulien avulla varmistetaan ajantasaiset tiedot ja taidot. Työyhteisöön kuulumiseen tulee kiinnittää erityistä huomiota, ettei osa-aikatyöläinen ole pelkäästään se niin sanottu välttämätön paha, joka on töissä aina silloin kun muut kouluttautuvat tai viettävät virkistyspäivää. Koska jatkuvan osaamisen ylläpitäminen vaatii jatkuvaa koulutusta ja kouluttautumista, työsuhteen jatkuvuuteen kannattaa panostaa.

Suomessa kaupan työehtosopimuksen taulukkopalkoissa palkan määrittelee koulutus ja työkokemus. Monessa muussa asiassa on kuitenkin tasa-arvo-ongelmia, jotka vaikuttavat työnhakijan työllistymiseen. Tällaisia ovat esimerkiksi kulttuurinen tausta, kielitaito, ihonväri, ikä ja muu ulkomuoto ja -näkö (Hiltunen 2019, 126). Näihin asioihin tulee kiinnittää huomiota, sillä kansainvälisen työvoiman käyttö tulee lisääntymään, kun erilaiset kielenkääntämis- ja tulkkaukspalvelut mahdollistavat työn tekemisen ilman suomen kielen taitoa.

Toisaalta vajaatyökykyisten ja muiden vaikeasti työllistyvien mahdollisuus on tulevaisuudessa lisääntyvä etätyö. Esimerkiksi robotin ohjauksen voi hoitaa etänä, jolloin työ voidaan tehdä missä päin maailmaa tahansa ja jos työ tehdään halvemmän työvoiman maassa, on mahdollisuus myös kustannussäästöihin (Hiltunen 2019, 42).

3.3.5 Tekoäly kriittisesti tarkasteltuna

Tekoäly, verbotit ja chatbotit, VR- ja AR-lasit saattavat olla vanhan sanonnan mukaisesti ”hyvä renki, mutta huono isäntä”. Suomen sata uutta mahdollisuutta 2018–2037 (Linturi & Kuusi 2018, 32) esittelee radikaalia teknologiaa, joka voi olla tulevaisuutta jo ensi vuosikymmenellä. Tekoälyassistentit toimivat ihmisen

apuna arjessa tuntien käyttäjänsä tarpeet, tekevät jatkuvasti havaintoja tilanteista ja ympäristöstä, toimivat keskustelukumppaneina ja hoitavat mitä moninaisempia tehtäviä käyttäjänsä puolesta. Virtuaalilasien avulla voi elää simulaatiossa, matkustaa, shoppailla, opiskella ja löytää haluamasi tiedon salamannopeasti. Puheentunnistuksen ja tulkkauksen avulla voit keskustella millä kielellä tahansa.

Kun arkitodellisuus sekoittuu virtuaaliseen todellisuuteen, myös vaaratilanteet tulevat olemaan uusia. Tosiasioiden vääristeleminen ja harhaanjohtaminen on helppoa, kun enää ei tiedä, mikä on totta ja mikä ei. Miten tosiasioiden vääristäminen onnistutaan sanktioimaan lainsäädännöllä? Uusia ammatteja varmasti syntyy tulevaisuuden tarpeisiin, esimerkkeinä voisivat olla ristiriitaisen tiedon selvittäjä, lähdeanalyytikko, tekoälykasvattaja, virtuaaliopas, valheenpaljastaja ja faktantarkastaja. (Linturi & Kuusi 2018, 32)

4 Työn luotettavuuden arviointi

Työssä käytettiin julkisesti saatavilla olevaa kirjallista lähdeaineistoa. Kirjallisuus, tutkimukset ja artikkelit ovat pääosin ajalta ennen pandemiaa (kevät 2020) ja Ukrainan sotaa (helmikuu 2022). Verkosta löytyi paljon tietoa koronapandemian lyhyen ajan vaikutuksista, joihin päivittäistavarakaupan osalta kytkeytyi muun muassa verkkokauppojen nopean kehittäminen ja markkinaosuuden kasvu. Muut työhön valitut lähteet ovat pääosin vain muutaman vuoden vanhoja ja mahdollisuuksien mukaan on esitelty myös kirjoittamisen aikana ilmestyneitä innovaatioita, esimerkiksi Oda-verkkokaupan avautuminen Suomessa. Lähteiden valintaan, käyttöön ja lähdemerkintöihin on kiinnitetty erityistä huomioita.

Trendien, megatrendien ja heikkojen signaalien osalta oli haastavaa ja osin ongelmallista, että aineisto oli muuttuneen maailmantilanteen vuoksi osittain ajasta jäljessä. Rubinin megatrendilistaus oli vuodelta 2015, Hiltusen ajatukset olivat vuodelta 2019 ja Sitran megatrendilistaus oli vuodelta 2020. Yhdessäkään näistä lähteistä ei ollut tietoa keväällä 2020 alkaneesta maailmanlaajuisesta koronapandemiasta ja sen vaikutuksista ihmisten elämään ja talouteen. Dufta ja Rowley päivittivät aiempaa raportti hiljaisista signaaleista tammikuussa 2022.

Tulosten analysoinnissa oletuksena oli, ettei sota yllä Suomeen asti, ja että päivittäistavarakauppa kehittyi osittain entisenlaisena ja unelmaskenaarioissa siten, että teknologiasta hyödynnetään työtä tukevat ja edesauttavat innovaatiot, sekä uskotaan ihmisen tärkeyteen ja sosiaalisen vuorovaikutuksen merkitykseen myös tulevaisuuksissa. Robottien asema nähtiin ihmisen rinnalla työn tukemisessa mieluummin kuin täydellisenä ihmisen korvaajana. Kauhuskenaarioissa lähdettiin oletuksesta, että teknologia vyöryy kaupan työtehtäviin syrjäyttäen ihmisen, eivätkä ihmiset tulevaisuudessa enää fyysisesti asioi kivijalkakaupoissa.

Kirjallisuudessa esitellyt tulevaisuuden ennakoidut kehityskulut ovat muuttuneet radikaalisti siten, että jotkut tulevaisuudet ovat toteutuneet ennen aikojaan tai siten, että ennakoidut tulevaisuudet eivät enää voi toteutua. Seikat, joissa on sivuutettu kirjallisuudesta saatu tieto, perustuvat kirjoittajan omaan parhaaseen ymmärrykseen tulevaisuuksista.

Huolimatta muuttuneesta maailmantilanteesta ja tulevaisuuden lisääntyneestä epävarmuudesta oli tulevaisuustaulukko menetelmänä toimiva tapa kuvata erilaisia vaihtoehtoisia tulevaisuuksia. Tulevaisuuden osa-aikatyötä käsittelevää kirjallisuutta oli hankala löytää, joten siltä osin tulokset ovat pääosin tutkijan omia.

5 Johtopäätökset

Megatrendien, heikkojen signaalien ja teknologian mahdollisuuksien kuvaukset kirjallisuudessa ja verkossa esittelevät kuvaa tulevaisuuden maailmoista. Teknologian kehitys on nopeampaa kuin sitä on mahdollista ottaa käyttöön. Linturin ja Kuusen Suomen sata uutta mahdollisuutta 2018–2037-teoksessa kuvatut mahdollisuudet olivat hyvin edistyksellisiä, kuten esimerkiksi radikaali eliniän pidentäminen (Linturi & Kuusi 2018, 312). Teknologian näkökulmasta teos tarjoaa monipuolisen kuvauksen tulevaisuuden mahdollisuuksista, joskin monet ratkaisut tarkoittavat ihmisen korvaamista robotilla eli työntekijän näkökulmasta kauhuske-naariota.

Tällä hetkellä päivittäistavarakaupat voivat olla auki vuoden jokaisena päivänä kellon ympäri. Aukioloaikoina kaupoissa on henkilökuntaa vaihtelevasti työkuorman ja asiakasmäärien mukaan. Osa-aikatyöntekijöitä käytetään muun muassa ruuhkahuippujen ja sesonkien lisääntyneen työkuorman hoitamiseen. Tulevaisuudessa teknologian kehittyminen tulee vaikuttamaan kaupan työhön, kun robotit ja automaatio korvaavat ihmistyövoimaa. Päivittäistavarakaupan tulevaisuuden osalta verkkokaupan kehittyminen ja teknologian hyödyntäminen ovat henkilöstön saatavuuden ohella keskeisiä asioita.

Päivittäistavarakaupan toimintaympäristössä on ollut niin paljon muutoksia, että vaikka verkosta haettu lähdemateriaali oli ajallisesti uudehkoa, oli se jo maailman tapahtumien valossa osittain vanhentunutta. Painetut kirjat olivat paras lähde osa-aikatyön historian kuvausta kirjoittaessa, mutta nykyajan kuvaamisessa kirjallisten lähteiden tieto oli jo vanhaa. Osa-aikatyön merkitystä päivittäistavarakaupan tulevaisuudessa ei kirjallisuudessa erikseen tuotu esiin, sillä ammattitaitoisen työvoiman saatavuuden haasteet on ensin ratkaistava. Lisäksi kaupasta tulee poistumaan työtehtäviä ja jäljelle jääneet tehtävät tulevat edellyttämään uutta osaamista, uudenlaisia tapoja oppia ja uudenlaisia työelämän valmiuksia.

Erilaiset työntekemisen muodot lisääntyvät, kun työtä on mahdollista tehdä virtuaalisesti ja etänä mistä päin maailmaa tahansa. Työsuhteiden moninaisuus li-

sääntyy, eikä vakituinen kokoaikainen työsuhde ole enää itsestään selvää. Toisaalta vapaa-ajan merkitys tulee lisääntymään ja valinnanmahdollisuuksien merkitys tulee korostumaan. Myös väestön ikääntymisen ja kansainvälistymisen kautta henkilöstön monimuotoisuus lisääntyy. Samoin lisääntyvät osa-aikaiset ja erilaiset freelance-tyyppiset työsuhteet, jotka tulevat muuttamaan työyhteisöjä ja edellyttävät jatkuvia kehittämis- ja koulutusohjelmia sekä laadukasta rekrytointi- ja perehdytysprosessia. Suuri haaste tulee olemaan siinä, miten erilaisissa työsuhteissa olevat työntekijät saavat ylläpidettyä osaamistaan ja varmistavat riittävän toimeentulon, kun työ on satunnaista, pätkittäistä ja mahdollisesti jopa usean työnantajan palveluksessa joko työsuhteessa tai freelancerina.

Ainakin toistaiseksi moni saa toimeentulonsa työnteosta ja jos työnteon mahdollisuudet kapenevat ja poistuvat, tulee ihmisten toimeentulo varmistaa jollakin muilla keinoilla, jos yhteiskunta sosiaaliturvineen säilyy nykyisenlaisena. Kaupan alan työpaikkojen säilyttämiseksi ja erilaisten työsuhteiden tarjoaman jouston varmistamiseksi on tärkeää, että ihmiset käyvät kivijalkakaupoissa myös tulevaisuudessa hyödyntäen ympärivuorokautisen aukioloajan. Automaatio tulee ihmistyövoiman rinnalle, mutta ei kokonaan korvaa sitä. Ihmisten väliset sosiaaliset suhteet tuovat monelle hyvinvointia, jota seuralaisrobotti ei voi tuoda.

Osa-aikatyö on joustavuudessaan tulevaisuuden mahdollisuus. Työn paras asiantuntija on usein tekijä itse. Eri syistä osa-aikaisessa työsuhteessa olevien työntekijöiden näkemysten, odotusten ja kokemusten selvittäminen on hyvä kehittämiskohde niin työntekijöiden rekrytoinnin kuin sitoutumisenkin kehittämiseksi. Lisäksi erilaisten uusien palvelujen kartoittaminen ja kokeilu lisäävät osa-aikatyön ja osa-aikatyöntekijöiden tarvetta päivittäistavarakaupassa.

Tuloksia voidaan hyödyntää tulevaisuuden rekrytoinneissa ja koulutus suunnitelmien laadinnassa. Jos työnantajat haluavat olla valmiita tulevaisuuden haasteisiin ja haluavat varmistaa osaavan, joustavan ja sitoutuneen henkilöstön, siihen on valmistauduttava jo tänään. Rekrytointiprosessin helpottaminen ja erilaisten lahjakkuuksien löytäminen, kun työnhakijoita on vähän, voi edellyttää rekrytointivaatimusten uudelleentarkastelua. Voidaanko edes olettaa, että kaupan alan am-

mattitutkinto takaa riittävän osaamisen tämän hetken tai tulevaisuuden päivittäistavarakaupan työtehtäviin? Eri oppimistyyplejä tukevat koulutusmoduulit ja niiden suorittaminen omaan tahtiin verkossa on hyvä rakentaa osaksi työsuhteessa suoritettavia työtehtäviä. Tänään aloitettu säännöllinen verkko-opiskelu tulee luomaan hyvän pohjan tulevaisuuden nopeasti muuttuvien osaamisten omaksumiseen.

Lähteet

Dufta, M. & Rowley, C. 2022. Heikot signaalit 2022. Tarinoita tulevaisuuksista. Viitattu 16.4.2022 <https://www.sitra.fi/julkaisut/heikot-signaalit-2022/>.

Dufta, M. & Wartiovaara, A. 2020. Megatrendikortit 2020. Viitattu 15.4.2022 <https://www.sitra.fi/julkaisut/megatrendikortit-2020/>.

Dufta, M. 2018. Ennakoinnin peruskäsitteet haltuun ja kolme vinkkiä ennakointiviidakkoon. Sitra. Viitattu 19.2.2022 <https://www.sitra.fi/blogit/ennakoinnin-peruskasitteet-haltuun-ja-kolme-vinkkia-ennakointiviidakkoon/>.

Dufta, M. 2019. Heikot signaalit tulevaisuuden avartajina. Sitran selvityksiä 142. Vantaa: Erweko.

Dufta, M. 2020. Megatrendit 2020. Viitattu 15.4.2022 <https://www.sitra.fi/aiheet/megatrendit/#megatrendit-2020>.

Duunitori & Great Place to Work 2022. Suomalaisen työelämän tila -tutkimus 2022. Viitattu 21.3.2022 <https://duunitori.fi/rekrytointi/tyoelaman-tila>.

Duunitori 2021. Kansallinen 2021 rekrytointitutkimus. Viitattu 21.3.2022 <https://duunitori.fi/rekrytointi/rekrytointitutkimus>.

Eriksson, M. 2022. Vauhtia kauppa-asiointiin. Ässä. S-ryhmäläisten oma lehti 2/22.

Eurofound 2009. Working conditions in the European Union: Working time and work intensity. Viitattu 18.3.2022 <https://www.eurofound.europa.eu/publications/report/2009/working-conditions/working-conditions-in-the-european-union-working-time-and-work-intensity>

Eurofound 2021. Living and working in Europe. Viitattu 18.3.2022 <https://www.eurofound.europa.eu/publications/annual-report/2021/living-and-working-in-europe-2020>.

Eurostat 2022a. Data Browser. Part-time employment as percentage of the total employment, by sex, age and citizenship (%). Viitattu 5.3.2022 https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/LFSA_EPPGAN_custom_2217618/default/map?lang=en.

Eurostat 2022b. Data Browser. Part-time employment as percentage of the total employment for young people by sex, age and country of birth. Viitattu 5.3.2022 https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/yth_empl_060/default/table?lang=en.

Hallituksen esitys Eduskunnalle 81. Kansainvälisen työkonferenssin hyväksymän osa-aikatyötä koskevan yleissopimuksen hyväksymisestä HE 207/1995. Vahvistettu 18.12.1995. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/1995/19950207>.

Hallituksen esitys eduskunnalle työaikalaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi HE 158/2018. Annettu Helsingissä 27.9.2018. Saatavilla <https://finlex.fi/fi/esitykset/he/2018/20180158>.

Hamandia-Güldenbergh, A. 2004. What is part-time work? International Labour Office Geneva. Viitattu 18.3.2022 https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---travail/documents/publication/wcms_170717.pdf.

Hanhijoki, I. 2020. Koulutus ja työvoiman kysyntä 2035. Osaamisen ennakointifoorumin ennakoititulosia tulevaisuuden koulutustarpeista. Opetushallitus. Raportit ja selvitykset 2020:6. Viitattu 22.3.2022 https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/koulutus_ja_tyovoiman_kysynta_2035.pdf.

Hentilä, M. 2005. Kun maalta sai jälleen vapaasti tulla kaupunkiin. Kaupan työntekijöiden palkanalennus 1950-luvun Helsingissä. Työväentutkimus 2005. Viitattu 6.3.2022 <http://www.tyovaenperinne.fi/tyovaentutkimus/tt2005/nettiversio/hentila.htm>.

Hentilä, M. 2007. 100-vuotta kauppatyötä Helsingissä. Työväenhistorian uutisvirtaa. Blogi. Viitattu 6.3.2022 <https://blogs.helsinki.fi/thptseura/2007/09/21/post-125/>.

Hiltunen, E. 2019. Tulossa huomenna. Miten megatrendit muokkaavat tulevaisuuttamme. Dosendo Oy. Viro: Printbest.

Jabe, M. 2017. Erilaisten ihmisten johtaminen. 1. painos. Kauppakamari. Viro: Meedia Zone OÜ.

Kauhanen, M. 2016. Osa-aikatyö yksityisillä palvelualoilla. Raportteja 33. Palkansaajien tutkimuslaitos. Viitattu 22.5.2021 <https://labour.fi/wp-content/uploads/2020/02/raportti33.pdf>.

Kaupan liitto 2019. Kauppa tarvitsee osa-aikatyötä. Viitattu 5.2.2022 <https://kauppa.fi/uutishuone/2019/12/13/kauppa-tarvitsee-osa-aikatyota-2/>.

Kaupan liitto 2020. Kaupan työehtosopimus 1.2.2020-31.1.2022. Viitattu 6.2.2022 <https://kauppa.fi/palvelut-ja-tietopankki/tyosuhde-ja-tes/tyoehtosopimukset/>.

Kivilahti, A. 2021a. Mitä ruokakaupalle tapahtuu? Viitattu 16.2.2022 <https://www.inderes.fi/fi/artikkeli/mita-ruokakaupalle-tapahtuu>.

Kivilahti, A. 2021b. Ruokakaupasta on tulossa todellisten jättiläisten pelikenttä. Viitattu 16.2.2022 <https://www.inderes.fi/fi/artikkeli/ruokakaupasta-tulossa-todellisten-jattilaisten-pelikentta>.

K-ryhmä 2020. Miten ruuan verkkokauppa muuttui koronan vaikutuksesta. Viitattu 16.2.2022 <https://www.kesko.fi/media/uutiset-ja-tiedotteet/uutiset/2020/miten-ruuan-verkkokauppa-muuttui-koronan-vaikutuksesta/>.

Laakso, A. 2016. Tulevaisuutta tekemään – keskeisiä käsitteitä – metodeja tulevaisuustyöpajoihin. Viitattu 7.2.2022 <https://www.hamk.fi/wp-content/uploads/2018/07/N%C3%84KY-k%C3%A4sitteit%C3%A4-ja-metodeja.pdf>.

Laki vähittäiskaupan liikeajasta 435/1969. Annettu Naantalissa 24.6.1969. Saatavilla <https://finlex.fi/fi/laki/alkup/1969/19690435>.

Laki vähittäiskaupan sekä parturi- ja kampaamoliikkeen aukioloajoista 27.11.2009/945. Annettu Helsingissä 27.11.2009. Saatavilla <https://finlex.fi/fi/laki/alkup/2009/20090945>.

Laki vähittäiskaupan sekä parturi- ja kampaamoliikkeen aukioloajoista annetun lain kumoamisesta 30.12.2015/1618. Annettu Helsingissä 30.12.2015. Saatavilla <https://finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20151618>.

Larja, L. 2012. Suomalaisten työaika Euroopan lyhyimpiä. Tilastokeskus. Hyvinvointikatsaus 3/2012. Viitattu 6.3.2022 https://www.tilastokeskus.fi/artikkelit/2012/art_2012-09-24_002.html?s=0

Lassfolk-Feodoroff. C. 2020. Lidlin autonvuokrausta saadaan vielä odotella Suomeen. Viitattu 23.4.2022 <https://www.helsinginuutiset.fi/paikalliset/1250601>.

- Lehto, A-M. & Sutela, H. 2008. Työolojen kolme vuosikymmentä. Työolotutkimusten tuloksia 1977–2008. Tilastokeskus. Viitattu 13.2.2022 https://www.tilastokeskus.fi/tup/julkaisut/tiedostot/isbn_978-952-467-930-5.pdf.
- Linturi, R. & Kuusi, O. 2018. Suomen sata uutta mahdollisuutta 2018–2037. Yhteiskunnan toimintamallit uudistava radikaali teknologia. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu 1/2018. Viitattu 21.3.2022 https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/julkaisut/Documents/tuvj_1+2018.pdf.
- Lore, M. 2017. Walmart, Google Partner to Make Shopping Even Easier – Here’s How. Viitattu 24.3.2022 <https://corporate.walmart.com/newsroom/innovation/20170823/walmart-google-partner-to-make-shopping-even-easier-heres-how>.
- Mellanen, A. & Mellanen, K. 2020. Hyvät, pahat ja milleniaalit. Miten meitä tulisi johtaa. Atena Kustannus Oy.
- Moilanen, J. 2013. Määräaikaiset ja osa-aikaiset työsopimukset. Helsinki: Talentum.
- O’Hear, S. 2017. Infarm wants to put a farm in every grocery store. Viitattu 25.3.2022 <https://techcrunch.com/2017/06/26/infarm/?guccounter=1>.
- Okkonen, K. 2021. Norjalaisyhtiö haastaa pian Suomen ruokakaupan jättiläiset – näin S-ryhmä ja Kesko vastaavat. Taloussanomat. Viitattu 24.3.2022 <https://www.is.fi/taloussanomat/art-2000008255364.html>.
- Opetushallitus 2019. Osaaminen 2035. Osaamisen ennakointifoorumin ensimmäisiä ennakkotuloksia. Raportit ja selvitykset 2019:3. Viitattu 21.3.2022 https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/osaaminen_2035.pdf.
- Opetushallitus 2020. Osaamisen ennakointifoorumi – Ammattiala-korttipakka. Viitattu 22.3.2022 https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/kaikki-ammattialakortit_1.pdf.
- Palmer, A. 2021. Amazon is bringing palm-scanning payment system to Whole Foods stores. Viitattu 25.3.2022 <https://www.cnbc.com/2021/04/21/amazon-whole-foods-getting-palm-scanning-payment-system.html>.
- Reuters 2017. Amazon’s Ambitions for Food Tech Go Well Beyond Whole Foods. Viitattu 25.3.2022 <https://fortune.com/2017/08/11/amazon-whole-foods-home-meals/>.

- Ronkainen, A. 2020. Koronavuosi siivitti ruoan verkkokaupan räjähdysmäiseen kasvuun – osa asiakkaista ei ole käynyt itse kaupassa kuukausiin. Viitattu 16.2.2022 <https://yle.fi/uutiset/3-11668502>.
- Rubin, A. 2015a. Toimintaympäristön muutosten tarkastelu. Viitattu 19.3.2022 <https://tulevaisuus.fi/menetelmat/toimintaympariston-muutosten-tarkastelu/>.
- Rubin, A. 2015b. Trendianalyysi tulevaisuudentutkimuksen menetelmänä. Viitattu 15.4.2022 <https://tulevaisuus.fi/menetelmat/toimintaympariston-muutosten-tarkastelu/trendianalyysi-tulevaisuudentutkimuksen-menetelmana/>.
- Rubin, A. 2015c. Skenaarioajattelu tulevaisuudentutkimuksessa. Viitattu 19.3.2022 <https://tulevaisuus.fi/menetelmat/skenaarioajattelu-tulevaisuudentutkimuksessa/>.
- Santaharju, T. 2018. Kamerat tiirailevat leipähylyä – konenäkö kokeilussa S-ryhmässä. Viitattu 25.3.2022 <https://yle.fi/uutiset/3-10074281>.
- Suomen säädöskokoelma 2000. Suomen säädöskokoelman sopimussarja. Ulkovaltainsopimukset. Julkaistu Helsingissä 23 päivänä maaliskuuta 2000. N:o 16–21. Saatavilla https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopimussarja/2000/?_offset=1.
- Sutela, H. & Lehto, A-M. 2014. Työolojen muutokset 1977–2013. Tilastokeskus. Suomen virallinen tilasto. Viitattu 22.6.2021 https://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/ytmv_197713_2014_12309_net.pdf.
- Sutela, H.; Pärnänen, A. & Keyriläinen, M. 2019. Digiajan työelämä – Työolotutkimuksen tuloksia 1977–2018. Tilastokeskus. Viitattu 6.3.2022 https://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/ytym_1977-2018_2019_21473_net.pdf.
- Taloussanomien 2021. S-ryhmä testaa: Alepaan pikakuljetukset ja uusi kerhojäsenyyteen perustuva palvelu. Viitattu 24.3.2022 <https://www.is.fi/taloussanomien/art-2000008332532.html>.
- Tilastokeskus 2017. Digitalisaatio ja BKT – miten digitalisaatio näkyy taloustilastoissa. Viitattu 24.3.2022 https://www.tilastokeskus.fi/static/media/uploads/tup/kantilinpito/digitalisaatio_bkt.pdf.
- Tilastokeskus 2020. Työvoimatutkimus. Aikasarjatiedot 2010–2019. Viitattu 6.3.2022 https://www.stat.fi/til/tyti/2019/13/tyti_2019_13_2020-05-07_fi.pdf.

Tilastokeskus 2022. Työvoimatutkimus. Käsitteet ja määritelmät. Viitattu 8.2.2022 <https://www.tilastokeskus.fi/til/tyti/kas.html>.

Tilastokeskus 2022a. Työvoimatutkimus. 11pp -- Väestön työmarkkina-asema, piilotyöttömät ja alityölliset sukupuolen ja iän mukaan, 1997–2020. Viitattu 13.2.2022 https://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin_Passiivi/StatFin_Passiivi_tym_tyti/statfinpas_tyti_pxt_11pp_2020.px/table/tableViewLayout1/.

Tilastokeskus 2022b. Työvoimatutkimus. Käsitteet ja määritelmät. Viitattu 13.2.2022 <https://www.stat.fi/til/tyti/kas.html>.

Tilastokeskus 2022c. Työvoimatutkimus. 11pu -- Palkansaajat työsuhteen tyyppin ja sukupuolen mukaan, 15–74-vuotiaat, 1997–2020. Viitattu 13.2.2022 https://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin_Passiivi/StatFin_Passiivi_tym_tyti/statfinpas_tyti_pxt_11pu_2020.px/table/tableViewLayout1/.

Tilastokeskus 2022d. Työvoimatutkimus. 11qm -- Osa- tai kokoaikatyötä tekevät työlliset ja palkansaajat sukupuolen ja iän mukaan, 1990–2020. Viitattu 13.2.2022 https://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin_Passiivi/StatFin_Passiivi_tym_tyti/statfinpas_tyti_pxt_11qm_2020.px/table/tableViewLayout1/.

Tilastokeskus 2022e. Työvoimatutkimus. 13aq -- Työlliset ja palkansaajat sekä työllisten ja palkansaajien tehdyt työtunnit toimialan mukaan (TOL 2008), 15–74-vuotiaat, 2009–2021. Viitattu 13.2.2022 https://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_tym_tyti_vv/statfin_tyti_pxt_13aq.px/table/tableViewLayout1/.

Tilastokeskus 2022f. Työvoimatutkimus. 901 -- Työlliset toimialoittain (TOL 2002) vuosina 1990–2008. Viitattu 13.2.2022 https://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin_Passiivi/StatFin_Passiivi_tym_tyti/statfinpas_tyti_pxt_901_200800_fi.px/table/tableViewLayout1/.

Työ- ja elinkeinoministeriö 2013. Osa-aikatyötä selvittäneen työryhmän muistio. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys. 6/2013. Viitattu 28.6.2021 <https://tem.fi/documents/1410877/2864661/Osa-ai-katy%C3%B6t%C3%A4+selvitt%C3%A4neen+ty%C3%B6ryhm%C3%A4n+muistio+11022013.pdf/d7bd70bb-c0b2-4bb2-9a28-be985e088ada/Osa-ai-katy%C3%B6t%C3%A4+selvitt%C3%A4neen+ty%C3%B6ryhm%C3%A4n+muistio+11022013.pdf>.

Työ- ja elinkeinoministeriö 2017. Työsopimuslaki. Työnantajan ja työntekijän asema työsopimuslain mukaan. TEM esitteet 4/2017. Viitattu 21.2.2022 <https://tem.fi/documents/1410877/2918935/Ty%C3%B6sopimuslaki/079fe475-983b-453a-9bd5-d4d9205ed58f/Ty%C3%B6sopimuslaki.pdf>.

Työ- ja elinkeinoministeriö 2022a. Kansainvälinen työjärjestö ILO. Viitattu 12.2.2022 <https://tem.fi/kansainvalinen-tyojarjesto-ilo1>.

Työ- ja elinkeinoministeriö 2022b. Työsopimus ja työsuhde. Viitattu 12.2.2022 <https://tem.fi/tyosopimus-ja-tyosuhde>

Työaikalaki 5.7.2019/872. Annettu Helsingissä 5.7.2019. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2019/20190872>.

Työministeriö 2005. Suomen ILO-neuvottelukunta. Kansainvälisen työjärjestön ILO:n yleissopimukset. Toim. Toni Sandell. Viitattu 12.2.2022 https://tem.fi/documents/1410877/2971009/ilo_yleissopimukset.pdf/995fef91-ccf5-4a3e-ada1-82c836cd347f/ilo_yleissopimukset.pdf?t=1531294660000.

Työsopimuslaki 26.1.2001/55. Annettu Helsingissä 26.1.2001. Saatavilla <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2001/20010055>.

Törnudd, N. 2022. Korona vauhditti ruoan verkkokaupan läpimurtoa. Salon Seudun Sanomat 15.2.2022.

Valtion nuorisoneuvosto 2020. Nuorisobarometri 2019. Viitattu 3.5.2020 <https://tietoanuo-rista.fi/nuorisobarometri/nuorisobarometri-2019/>.

Walker, A. 2016. Hyperloop Connecting Helsinki and Stockholm Turns 300-Mile Trip Into 28 Minute Ride. Viitattu 25.3.2022 <https://gizmodo.com/hyperloop-connecting-helsinki-and-stockholm-turns-300-m-1783135650>.